

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Zeynallı Salman İkrəm oğlu

“Biznesin regional inkişaf aspektləri”

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İstiqamətin şifri və adı:

060409 “Biznesin idarə edilməsi”

İxtisasın şifri və adı

“Biznes inzibatçılığı”

Elmi rəhbər:

i.ü.f.d., dos. N.Ə.Həsənov.

Magistr proqramının rəhbəri:

i.e.n., dosent Abbasova R.A.

Kafedra müdiri:

i.e.n. dos.M.Ə.Əliyev

BAKİ - 2017

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	3-
7	

I FƏSİL. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin inkişafında menecmentin tətbiqinin elmi-nəzəri əsasları

1.1. Biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsasları.....	7-
17	
1.2 Biznesin regional inkişaf aspektlərinin maliyyə-kredit sisteminin idarə olunmasının təşkilatı-iqtisadi əsasları.....	17-
23	
1.3. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti	23-
33	

II FƏSİL. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin fəaliyyətinin müasir səviyyəsi

2.1 Biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində dövlətin rolu.....	33-44
2.2. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsinin iqtisadi inkişafa təsiri.....	44-49
2.3. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin müasir xüsusiyyətləri.....	49-55

III Fəsil. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin gələcək istiqamətləri

3.1. Biznesin regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər.....	55-60
3.2. Biznesin regional sosial inkişaf aspektlərinə Fondların səmərəli fəaliyyətinin təsiri.....	60-66
3.3. Biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün Səhmdar Cəmiyyətlər tərəfindən görülməli işlər.....	66-72
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	72-75
ƏDBİYYAT SİYAHISI.....	75-76

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Azərbaycan Respublikasının strateji maraqları bazar maraqları siyasətindən keçir və iqtisadi artımın sabit saxlanılması siyasətinin inkişaf etdirməsinin nəticələrini, müvəffəqiyyətli iqtisadi təhlükəsizliyin xarici və daxili amillərin nəzərə alınmasını tələb edir.

Möhkəm iqtisadi durumun yaradılması Azərbaycan Respublikasında islahatların müasir mərhələsinin əsas məqsədidir və milli iqtisadiyyatın bütün sahələrinin inkişafının təmin edilməsini tələb edir. Bazar münasibətlərinin tətbiq edərkən əhəmiyyətli yeri kiçik biznes sferasının şirkətləri tutur ki, bu da bazar iqtisadiyyatının lazımlı komponenti kimi qiymətləndirmək olar. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində yaşayan dünyanın çox ölkələrində kiçik və orta sahibkarlıq ən əhəmiyyətli ictimai-iqtisadi məsələləri həll edir. Ölkədə sahibkarlara xüsusi qayğı göstərən Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev vurğulamışdır ki, "iqtisadi, siyasi, sosial, hüquqi islahatlar aparılması, ictimai həyatın bütün sferalarına təsir edir və ideyaların həyata keçməsi sahibkarlıq əsasında ölkədə dirçəlişə imkan yarana bilər. Əlbətdə əgər sahibkarların səmərəli və işgüzar qatın formalaşmasına diqqətlə yanaşılması lazımdır. Maqistır işinin mövzusunun aktuallığı həmçinin onunla şərtlənir ki, regionlarda sahibkarlıq fəaliyyətinin davamlı inkişafının təmin edilməsi vacibliyi, milli iqtisadiyyatın onun ictimai-iqtisadi səmərəliliyinin artırılması və daxili istehlak bazarının sabitliyinin təmin edilməsi əhəmiyyətli amili olaraq qalır.

İqtisadi islahatların ardıcıl həyata keçməsi davamlı inkişafın təminatı sisteminin sürətləndirilmiş formalaşması üçün vacib şərtlərin həyata keçrilməsini tələb edir. Bu baxımdan dövlət dəstəyinin təsirli sisteminin təşkilatı yolu ilə regionlarda sahibkarlıq fəaliyyətinin xarakterinin dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirməsinin və şəxsi biznesin stimullaşdırılması prosesinə xüsusi diqqət yetirir. Xüsusi strateji yanaşmanın hazırlaması, iqtisadi və sosial xarakterli tədbirlər kompleksinin tətbiqi olmadan nailiyyətlər əldə etmək qeyri-mümkündür.

Belə şəraitdə iqtisadi nəzəriyyənin və elmin mövqeyindən həlledici qiymət vermək, xüsusi halda dərk etmək və bütövlükdə sahibkarlığın davamlı inkişafının səmərəliliyini müəyyən edən amillərin və onun sektorlarının kompleks tədqiqatını aparmaq lazımdır.

Azərbaycan Respublikasında iqtisadi islahatların həyata keçirilməsinin gedişinin və onun regionlarda qiymətləndirilməsi göstərir ki, burada bazar münasibətlərinin inkişafının bəzi pozitiv inkişafı mövcutdur və iqtisadiyyatın səmərəliliyinin və əhalinin rifahının yaxşılaşdırılması istiqamətində müəyyən işlər görülür. Sahibkarlığın prioritet istiqamətlərinin inkişafına oriyentasiya edimiş sahibkarlıq fəaliyyətinin davamlı inkişafın təmin edilməsi sistemində, əvvəlki kimi əhəmiyyətli inkişaf, hər şeydən əvvəl regional və sahə üzrə aspektdə öz əksini tapmalıdır.

Tədqiqatın obyekti: Müasir dövüdə, biznesin regional inkişaf aspektləri şəraitində kiçik sahibkarlığın seçilməsinə əsasən iqtisadi proseslərin dinamik inkişafına şərait yarada bilər. Bu baxımdan baş verən kəskin dəyişikliklər makro və mikro iqtisadi sistemdə vacibdir ki, təşkilatı formaların seçilsin. Belə bir şəraitdə, biznesin regional inkişaf aspektləri dəyişən şəraitə uyğun subyektlərin mövqeyi və rəqabət üstünlüyü qorunub saxlanması şərti ilə mümkünlüyü vacibdir. Bu baxımdan xarici mühitə çevik uyğunlaşması və uzun müddətə uyğunlaşması və biznesin regional inkişaf aspektlərinin təşkilatı formalarının seçilməsi və idarə edilməsi bizim bu tədqiqatın obyektidir.

Tədqiqatın predmeti: Biznesin regional inkişaf aspektlərinin dəyişən şəraitə, istehsal miqyasına, yeni innovativ texnologiyaların tətbiqinə uyğun olaraq idarə olunmasında sistem daim təkmilləşməlidir. Bu dəyişiklik yalnız biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə olunmasının təşkilati quruluşunu təkmilləşdirməkdən ibarət deyil. Eyni zamanda biznesin regional inkişaf aspektlərində yeni idarə etmə üsullarının yaranması və tətbiqini tələb edir. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin qeyri-sabit şəraitə uyğunlaşması prosesini təmin edə bilən müasir biznesin təşkilatı formalarını seçmək və idarə etmənin

əsas prinsiplərini, funksiyalarını, metodlarını, modellərini, mexanizmlərini və istiqamətləri ümumi halda bu tədqiqat işinin predmetidir.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri: Tədqiqatın məqsədi biznesin regional inkişaf aspektlərinin sahibkarlığ əsasında yeni təşkilatı formaların seçilmi və bu əsasda yeni strategiyaların formalaşdırılmasıdır. Bu o deməkdir ki, bütün daxili və xarici mühütdə baş verə biləcək dəyişikliklər əsasən də rəqib şirkətlərin fəaliyyətlərində təzə istiqamətlər nəzərət altında saxlanılmaqla, istehlakçıların arzu və tələbləri nəzərə alınmalıdır. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin istiqamətlərinə uyğun olan sahibkarlıq fəaliyyəti bazarda dəyişən şərt və şəraitin tələblərinə cavab verə biləcək mexanizmləri formalaşdırıb yarada bilsin. Nəticə etibarilə, magistr işində biznesin regional inkişaf aspektlərinin seçilməsi və strateji inkişafın idarə olunmasının elmi-nəzəri və metodoloji aspektlərinin öyrənilməsi vacib vəzifədir. Çün ki, biznesin regional inkişaf aspektlərinin müasir vəziyyəti təhlili edilməli və real imkanlar üzə çıxarılmalı və istiqamətlər göstərilməlidir. Bu baxımdan tədqiqatın əsas vəzifəsi biznesin regional inkişaf aspektlərinin seçilməsi və bu əsasda tərtib edilmiş biznes-planın xarici və daxili mühitinin təhlili aparılmalıdır. Qarşıya qoyulmuş məqsəd və vəzifələr əsasən əldə edilən nəticə bizə imkan verəcəkdir ki, təhlükələri və imkanları müəyyən etməklə potensial təhlükələri sıfıra endirməklə, inkişaf imkanlarını daha da artırmış olarıq.

Tədqiqatın informasiya bazası: Biznesin regional inkişaf aspektlərinin təhlili istiqamətində aparılacaq tədqiqatın informasiya bazasını yerli və xarici alim və professorların elmi əsərləri təşkil edir. Bunda əlavə biznesin regional inkişaf aspektlərinin strateji inkişafının idarə olunmasına aid yazılan ədəbiyyatlar, məqalələr, həmçinin son statistik göstəricilərin məcmuəsi və digər informasiyalar təşkil edir. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə olunması istiqamətində və menecment sahəsində dünyanın və yerli şirkətlərin rəsmi internet səhvlərində olan məlumatlar təşkil etmişdir. Bu məlumatlar əsasında sintez təhlil, müqayisəli təhlil, sistemli formada aparılan təhlililərin köməyinə əsasən,

biznesin regional inkişaf aspektlərinin strateji inkişafının idarə olunması haqqında düzgün və ətraflı təsəvvür yaranmışdır.

Tədqiqat işinin elmi yeniliyi. Magistr işinin elmi yeniliyi onunla bağlıdır ki, bazar iqtisadiyyatı şəraitdə biznesin regional inkişaf aspektlərinin nəzəri-metodoloji və praktik əhəmiyyəti tədqiq olunmuş və bu istiqamətdə inkişaf perspektivləri elmi cəhətdən əsaslandırılmışdır. Bu baxımdan işin elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Bazar iqtisadiyyatı şəraitdə biznesin regional inkişaf aspektləri və həyata keçirilmə imkanları nəzərə alınmaqla bütün istiqamətlərdə əhəmiyyətlidir və elmi - praktiki inkişafa uyğun əsaslandırılmışdır;
- Milli və beynəlxalq prinsiplərin tələblərinə cavab verir;
- Biznesin regional inkişaf aspektləri əsasında aparılmış təhlillər müasir bazarın innovativ olmasına şərait yaradır;
- Biznes subyektlərinin inkişafına səmərəli təsir imkanlarının nəzərə alınması zərurəti əsaslandırılmışdır;
- Ölkədə biznesin regional inkişaf aspektlərinin həyata keçirilməsi istiqamətləri modern bazarın inkişafına təsiri və müasir vəziyyətin təhlili aparılmış və onun təkmilləşdirilməsi və perspektiv istiqamətlərinin təhlili aparılmışdır;
- Azərbaycanda biznesin regional inkişaf aspektlərinin həyata keçirilməsi üçün əsaslandırılmış təklif və tövsiyyələr verilmişdir;

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti: Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, metodikalar və tövsiyələr hazırlanmış bazar şəraitinə əsaslanan biznesin regional inkişaf aspektlərinə regional şirkətlərin uyğunlaşması prosesi müəyyən edilmiş və sahibkarlığın inkişafının təminatının potensial imkanları göstərilmişdir.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin strateji inkişafının idarə olunmasının praktiki əhəmiyyəti ondan ibarət olmuşdur ki, bu istiqamətdə müstəsna əhəmiyyət daşıyan cədvəllər, önəmli sxemlər və dəyərli qrafiklər təqdim edilmişdir. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin inkişafı üçün xarici şirkətlərin tətbiq etdiyi strategiyalar barəsində nümunələr və informasiyalar əvəzsiz təcrübə mənbəyi hesab edilə bilər. Ümumilikdə aparılan tədqiqat işi biznesin regional inkişafı istiqamətində fəaliyyət göstərən yerli şirkətlər üçün önəmli tətbiqi əhəmiyyət daşıyır və əlbətdə potensial informasiya mənbəyi hesab edilə bilər.

I FƏSİL. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin inkişafında menecmentin tətbiqinin elmi-nəzəri əsasları

1.1 Biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsasları

Azərbaycan Respublikasında biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsaslarının təhlili üçün, bu problemə obyektiv baxış bütövlükdə iqtisadiyyatın müasir səviyyəsi və onun makroiqtisadi xarakteristikası təhlil edilməlidir. Bu əsasla, biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin səviyyəsi fikrimizcə şirkətlərin mövcud vəziyyətinin təhlili aparılmalı və inkişafın zəruriliyi sübut edilməlidir. Əlbətdə burada imkanlar və müasir iqtisadi durum kontekstində təhlil aparılmalıdır. Bütün lazımı kriteriyaların elmi-nəzəri təhlili aparılmalıdır. Biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsasları nəzərdən keçirilməli, ümumilikdə bu sahədə iqtisadi islahatların aparılmasına real qiymət verməlidir.

Əsas kapitala investisiyaların həcmi müəyyən edilməli və kiçik müəssisələrdə onun payı yüksək olmalıdır. Əlbətdə emal sənayesində onun səviyyəsi nəzərə alınmaqla istehsal müəssisələrinə düşən investisiyaların miqdarı artırılmalıdır. Lakin biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqi elmi əsaslarla həyata keçirilməlidir. Bu baxımdan vergi sisteminin məlumatları, büdcənin müasir səviyyəsi, ümumi gəlirlər nəzərə alınmalıdır. Biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsasları üzərində, sadələşdirilmiş vergi qoyma sisteminin tətbiqi səmərəli olduğundan bu fəaliyyətin ayrı-ayrı növləri üzrə təhlillər aparılmalıdır. [14.191.s.]

Bu baxımdan, investisiyaların qoyulacağı sahələr misal üçün, balıqçılıq, faydalı qazıntıların hasilatı, emal sənayesi, istehsal və elektrik enerjisi, qazın və suyun yeni istiqamətlərə çəkilməsi, tikinti, topdan və parakəndə satış, nəqliyyat şəbəkəsi, məişət məmulatları, mehmanxana və restoran şəbəkələri önəmli əhəmiyyət daşıyır.

Bu istiqamətlərə investisiyaların tətbiqi üçün yaradılan şərait üzərində qurulan möhkəm elmi amillər şirkətlərin marağını və güvənini artırır. Ona görə şirkətlərin sayı əsasən investisiyaların dövriyyəsi ilə bağlı ola bilər. Milyon manatlarla nəticələnə bilən vahid strategiya nəticəsində daşınmaz əmlakın icarəyə və ya xidmətə verilməsi müasir dövrün önəmli elementidir.

Biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi istiqamətlərindən digərləri, təhsil, səhiyyə və sosial xidmətlər, kommunal sahələri təşkil edir. İstifadəyə verilmiş sosial və şəxsi xidmətlər istiqamətində olan fəaliyyət daim monitorinq edilməli və dövlətin nəzarətində saxlanılmalıdır. İqtisadi fəaliyyətin növləri üzrə kiçik müəssisələrin işçilərinin orta aylıq əmək haqqı öz inkişaf tendensiyasını saxlamalıdır. Biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsasları nəzərə alınmaqla iqtisadiyyatın sahələrində fəaliyyət göstərən kiçik müəssisələrin innovativ yanaşmaları hökmən nəzərə alınmalıdır. .[25.540.s.]

Nəzərdən qaçırmayaq olmaz ki, bütün bunlar ilk növbədə biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsasları üzərindən baxılmalı və iqtisadi proseslərə kompleks yanaşılmalıdır. Məsələn: bazarda hələdə maliyyə sabitliyi təmin olunmayıb. Bu baxımdan, ölkədə istehsalın inkişafına yönəldilmiş investisiyalarla bağlı tədbirlərlə kifayət qədər möhkəm deyil və bu şəraitində sabit iqtisadi inkişafa nail olmaq çətinidir.

Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafında nəzərə çarpan müsbət meyllərin olması, ÜDM-in artmasına, inflyasiyanın idarə edilməsini mümkünlüyü, iqtisadi inkişaf üçün investisiyaların qoyulmasının inkişaf tendensiyası müşahidə edilməkdədir. Lakin hazırkı durum iqtisadi vəziyyətin hələdə, normal fəaliyyət göstərə bilən bir sistem halına gəldiyini demək olmur. Bazar iqtisadiyyatında rəqabət mühitünün yarada biləcəyi çətinliklərin obyektiv səbəblərinin təhlilinin aparılmasını tələb edir.

Bu baxımdan aşağıda verilmiş faizlə ümumi daxili məhsul istifadəsinin strukturu önəmli əhəmiyyət daşıyır və bizə biznesin regional inkişaf aspektlərində

investisiyaların tətbiqinin elmi istiqamətlərə hansı məntiq üzərində əsaslanmağa imkan verir.

Cədvəl №1

**Azərbaycan Respublikasında ümumi daxili məhsul istifadəsinin strukturu
(faizlə)**

Göstərici	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Son istehlak xərclərinə əsasən ÜDM xüsusi çəkisi. faizlə	50.3	47.5	50.1	52.3	56.4	68.4
Ev təsərrüfatlarının istehlak xərclərində ÜDM xüsusi çəkisi. faizlə.	38.8	36.8	39.2	41.6	45.1	55.5
Dövlət idarələrinin istehlakında ÜDM xüsusi çəkisi. Faizlə.	10.9	10.3	10.7	10.3	10.9	12.7
fərdi istehlakın ÜDM-də xüsusi çəkisi. faizlə.	4.3	3.9	4.3	4.1	4.4	4.8
kollektiv istehlakın ÜDM-də xüsusi çəkisi. faizlə.	6.9	6.5	6.5	6.5	6.8	7.8
İctimai təşkilatların istehlakının ÜDM-də xüsusi çəkisi. Faizlə.	0.6	0.6	0.6	0.6	0.5	0.6
Ümumi yığımın ÜDM xüsusi çəkisi. Faizlə.	18.3	20.5	22.5	25.9	27.7	28.9
Əsas fondların ümumi yığımın ÜDM-də xüsusi çəkisi. Faizlə.	18.4	20.4	22.7	25.8	27.6	28.8
Əsas dövriyyə vəsaitlərinin dəyişməsinin ÜDM da xüsusi çəkisi. Faizlə.	-0.3	0.3	-0.3	-0.3	0.3	0.3
Xalis ixracın ÜDM-də xüsusi çəkisi. Faizlə.	33.8	32.5	27.9	22.4	17.3	3.2
ixracın ÜDM-də xüsusi çəkisi. Faizlə.	54.5	56.6	53.2	48.6	43.5	37.8
idxalın ÜDM-də xüsusi çəkisi. Faizlə.	20.9	24.3	25.5	26.5	26.4	34.8
Statistik fərqin ÜDM-də xüsusi çəkisi. Faizlə.	-1.9	0.0	0.0	0.0	-0.8	0.0
ÜDM. Faizlə.	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Bu cədvəl Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında tərtib edilmişdir.

Yuxarıda verilmiş cədvəllə əsasən investisiyaların ümumi daxilin həcmində necə cəlbəedici olduğunun dərəcəsini rəqəmlər əsasında görə bilərik. Əlbətdə hansısa regionun əhalisi üçün bu istiqamətin hansı əhəmiyyət daşıdığı, regionunda kiçik sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı olub, dairələri üzrə, həcm dövriyyəsi milyon manatlarla hesablanı bilər.

Azərbaycan Respublikasında biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsasları nəzərə alınaraq və əlbətdə regionda əhalinin sayına əsaslanaraq təhlillərin aparılması lazımdır. Dövlət statistikasına əsaslanaraq Azərbaycan Respublikasının regionları üzrə əsas investisiyalar müənsib formada bölünmüşdür. Nəzərə alsaq ki, dövlət statistikasının möhkəm amillərinə əsaslanaraq 2017-ci ilin artım tendensiyası indi də davam etmədədir. Respublika üzrə əsas investisiyaların yönəldilməsi bütövlükdə kiçik zaman kəsiyində artımı sürətlənmişdir.

Yddan çıxarmaq lazım deyil ki, bazarda iqtisadi islahatların sistem halında qurulması ardıcılığ və funksional təyinatından bir-birini tamamlamaq dərəcəsindən aslı olaraq həyata keçirilməsi yalnız iqtisadi inkişafı təmin edir. Hazırda iqtisadiyyatımızda köklü iqtisadi islahatlar aparılır. Bu zaman həyata keçirilən iqtisadi tədbirlərin hər birinin ümumi iqtisadi inkişafında yerinin düzgün olması lazımdır. İslahatların ardıcılı aparılması gözlənilməsi köklü nəticələrin əhəmiyyətini artırır.

Təqdim edilmiş investisiyaların biznesin regional inkişaf aspektlərində tətbiqinin elmi əsasları üzrə məlumatların təhlilinin riyazi üsullarla aparılması yalnız düzgün nəticələrə gətirib çıxaracaqdır. Kiçik sahibkarlığın cazibədarlığının artırılması mexanizminin qurulması bizə təyin etməyə icazə verir ki, regionlarda olan potensial formalaşsın və bu amilləri üçün sektorun gözü, əlbətdə kiçik sahibkarlıq mühitinin yardılmasıdır. İnvestisiyaların təkrar prosesini xarakterizə edən statistik məlumatların tədqiqatı regionlarda kiçik sahibkarlığın səviyyəsini, müəyyən etməyə imkan verir.

Bu əsasda, sahibkarlığın inkişaf prosesi müxtəlif regionlarda bir ölçüdə olmamalıdır. Kiçik biznes, bu əsasda, parlaq ifadə edilmiş olmalıdır ki, proqnozlar düzgün verilsin. Kiçik sahibkarlığın inkişafını xarakterizə edən göstəricilərin dinamikasını müəyyən lazımdır. Mətbutda gedən son məlumatlara görə, 2016-cı ildə ölkənin regionlarına görə çoxlu sayda kiçik müəssisələr öz fəaliyyətlərinə başlamışlar. Statistik məlumatlara görə hər sahibkara orta hesabla 5 muzzdlu işçi işləyir. Bu isə kiçik biznesin inkişafının nə qədər önəmli

olmasından xəbər verir. Bu baxımdan aşağıda tərtib edilmiş cədvəl cox əhəmiyyətlidir.

Cədvəl №2.

Azərbaycan Respublikasında kiçik sahibkarlıq subyektlərinin əsas makro-iqtisadi göstəriciləri

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Yaradılmış əlavə dəyər, milyon manat	1 120,1	1 227,1	1 346,6	1 466,3	1 437,1	1987,9
Ümumi mənfəət, milyon manat	78,4	85,4	122,9	165,5	175,5	184,8
İşçilərin orta illik sayı, min nəfər	93,3	90,3	95,6	109,1	115,1	87,7
Orta aylıq nominal əmək haqqı, manat	207,1	222,3	263,4	303,6	348,1	302,2
Əsas kapitalla investisiyalar, milyon manat	276,4	737,7	531,7	486,6	746,6	807,3
Dövriyyə, milyon manat	3 835,6	4 208,6	5 100,7	6 072,7	5 951,8	5986,4

Bu cədvəl Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında tərtib edilmişdir.

Tərtib etdiyimiz cədvəldən görünür ki, Azərbaycan Respublikasında kiçik sahibkarlıq subyektlərinin əsas makro-iqtisadi göstəriciləri 2010-2015 illər arasında, yaradılmış əlavə dəyər, milyon manat 2010-cu ildə 1120.1-dən 2015-ci ildə 1987.9-ə, ümumi mənfəət, milyon manatla 2010-cu ildə 78.4-dən 2015-ci ildə 184.8-ə, işçilərin orta illik sayı, min nəfərlə 2010-cu ildə 93.3-dən 87.7-ə düşmüşdür. Digər önəmli məsələ olan, orta aylıq nominal əmək haqqı, manatla 2010-cu ildə 207.1-dən 2015-ci ildə 302.2-ə, əsas kapitalla investisiyaların qoyuluşu, milyon manatla 2010-cu ildə 276.4-dən 807.3-ə, dövriyyə, milyon manatla , 2010-cu ildə 3 835.6-dən 2015-ci ildə 5 986.4-ə qədər yüksəlmişdir. Əlbətdə bu göstəricilər Azərbaycan Respublikasının yaxşı inkişafının göstəriciləridir.

Müasir dövüdə Azərbaycan həqiqətlərinə gəldikdə bu baxımdan, ümumi vəziyyət qənaibəxş olması üçün biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsaslarla həyata keçirilməsi sahəsində problemlər mövcuttur. İstərsək nəzəri cəhətdən, istərsəkdə proktiki cəhətdən Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatına yanaşmada mövcud vəziyyəti təhlil etmək üçün, tələblərə əsasən sahibkarlığ maddi əsasda formalaşdırılmalı sonra mülkiyyətin özəlləşdirilməsi, xsusən qiymətləri ltberallaşdırılmaq məsələsində prosesləri qabaqlamaq lazım idi.

Lakin bir sıra obyektiv və subyektiv səbəblər üzündən ölkəmizi iqtisadi cəhətdən, dövlət mülkiyyətini inhisara alınması şəraitində qiymətləri sərbəst buraxılması prosesi məcburiyyət qarşısında buraxıldı. Beləliklə bazar iqtisadiyyatı keçid üzrə mühüm strateji tədbir-özəlləşdirmə fiksəl məqsədlərə münasibətdə arxa həyatımıza daxil oldu. Nəzərə alsaq ki, yaranmış vəziyyət reallıqda maliyyədə olan sabitliyi təmin etmək üçün ancaq istehsalın fəaliyyətini artırmaqla aktivləşdi və bu əsasdan dövriyyədə olan pul kütləsi təminat əsasında artımı ilə mümkünlüyü təmin edilirdi. Bu baxımdan ardıcıl həyata keçirilən strateji və taktiki addımlar heç bir real nəticə vermədi.

Biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsasları, ölkə iqtisadiyyatında yaranmış vəziyyətdə aprılan islahatın özəyini təşkil etməlidir. Bu proses, o əsasda sahibkarlığın səmərəli inkişafına və rəqabət mühitinin təkmilləşməsinə zərurət yaradır. Bu proseslərin ləngidilməsi iqtisadi tənəzzülü daha çox sürətləndirir və iqtisadi proseslərin pozulmasına ciddi təsir göstərir. Bu baxımdan bir çox maliyyə vəsaitinin itkisinə gətirib çıxarır. Beləliklə, biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsasları üzərində qurulması tənəzzülün aradan qaldırılmasına və mikro-iqtisadi sabitliyin təmin edilməsinə kömək edir. Bu prsesi düzgün həyata keçirməklə bütün olan tədbirlərin reallaşdırılmasına və faktiki olaraq, düzgün islahatların həyata keçirilməsi zəruriliyi qarşıda duran məsələlərdəndir. Şübhəsiz ki, bu da hazırda həyata keçirilən islahatların səmərəliliyini göstərən faktordur.

Əsas istiqamətlərdən olan kiçik sahibkarlığın inkişafına investisiyaların tətbiqi sisteminin elmi əsaslarla fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə zəruri hüquqi baza lazımdır. Bu prosesi hüquqi tərəfdən baza rolunu oynayan Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunlarıdır, Dövlət proqramlarıdır və Prezidentin sərəncamlarıdır. Qanun statusunda təsdiq edilmiş Proqramların məqsədi və əsas vəzifəsi, prioritetlərinin, üsullarının, mərhələlərinin, iqtisadi təsnifatın, səhmləşdirmə variantları, investisiyalardan səmərəli istifadə qaydalarının, çeklərdən istifadə istiqamətlərinin və digər məsələlərin müəyyən edilməsi vacibdir. Bu əsasda Proqramlar əsasən normativ aktların hazırlanması və təsdiq edilməsi mühüm məsələlərdən hesab edilir.

Ölkənin bazarında fəaliyyət göstərən şirkətlərin hazırkı vəziyyətini səciyyələndirsək, fikrimizcə Azərbaycanda sahibkarlıq ənənələrinin nəzərdən keçirilməsi məqsədəuyğun olardı. Nəzərə alsaq ki, Azərbaycanda sahibkarlıq tarixinə qısa ekskursiya etsək, mövcud olmuş biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsaslarının strukturu və xüsusiyyətləri araşdırılsa onda müasir mərhələdə işgüzar fəaliyyətin təbiətini daha dərinləndirən dərk etməyə imkan verən amilləri biz müəyyən edə bilərik.

Bu baxımdan, biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsasları, Azərbaycan Respublikasında kapitalizmin səmərəli inkişafını şərtləndirən bir sıra önəmli olan, emal sənayesi və kənd təsərrüfatının sahələrinin inkişafına güclü təkan verə bilər. Kiçik sahibkarlığın inkişafında investisiyaların tətbiqi sisteminin fəaliyyətinin inkişafı kapital qoyuluşunun əsas mənbələrindən biri hesab edilir və sahibkarların vəsaitləri kimi də çıxış edə bilər.

Biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsasları və bazarın tələbatı ona gətirib çıxardı ki, 2016-cı ildə 165 neftçixarma şirkətindən 48-i, yəni 30%-i milli kapitalın nümayəndələri əsasında həyata keçirilir. Lakin iri sənaye müəssisələrinin mənimsənilməsi üçün yerli kapital kifayət etmir. Buna görə də neft, dağ-mədən və digər sahələr əsas etibarı ilə xarici kapitalla sahib olan xüsusən iri şirkətlərin əlində cəmləşib.

Son illər biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsasları xüsusiən neft sənayesinin inkişafında xüsusi mərhələ hesab edilir. Bu mərhələlər aşağıdakı xüsusiyyətlərə malikdirlər:

- biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin, manifaktura dövründən müasir maşın sənayesinə keçid;
- regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinə əsasən texniki yenidənqurmanın başlanması;
- biznesin inkişafına əsasən investisiyaların tətbiqinin iri kapitalın və işçi qüvvəsinin cəlb edilməsi;
- biznesin daha sürətli getməsi üçün, neft sənayesinin səhmləşməsi.

Biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi məntiqinə əsaslansaq, kiçik sahibkarlığın inkişafında maliyy-kredit sisteminin səmərəli fəaliyyəti Azərbaycanın digər iqtisadi sahələrdə yüksəliş neft sənayesinin inkişafı ilə bağlıdır. Neft sənayesinin əldə etdiyi külli miqdarda pul vəsaitləri milli sahibkar üçün önəmlidir və ona bazarın digər sahələrlə məşğul olmaq imkanı verir. 1913-cü ildə ticarət müəssisələrinin yarıdan çoxu Bakı əhalisinin 33,1%-ni təşkil edən Azərbaycanlılara məxsus idi.

Respublikanın regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi mahiyyəti və tənzimlənməsi, vergilərin tətbiqinin müxtəlif sahələrdə dövlətin siyasəti və xüsusiən neft sənayesi və onunla bağlı olaraq digər sahələrin inkişafı üçün səylərin göstərilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan kiçik sahibkarlığın inkişafında investisiyaların artırılması və onların səmərəli sisteminin yaradılması Azərbaycanda şirkətlərin işgüzarlığını əhəmiyyətli dərəcədə atıraraq ictimai-iqtisadi şəraitə təsir etməklə, bir sıra sahələrində fəaliyyət göstərə biləcək ümummilli əhəmiyyətli şirkətlərin əsası qoyulmuşdur.

Bu baxımdan, qloballaşma şəraitində kiçik sahibkarlığın inkişafı üçün investisiya qoyuluşları sisteminin regional inkişaf aspektlərindən irəli gələn və elmi əsaslara söykənən fəaliyyət respublika iqtisadiyyatının inkişafını təmin etməklə yeni səviyyəyə çıxması üçün şərat yradır.

Müasir qloballaşma şəraitində biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsasları üzərindən, sisteminin fəaliyyətinin mövcud vəziyyətinə qiymət verərkən, onun təşəkkülü və inkişafı prosesinin ziddiyyətli xarakterinə fikir vermək önəmli məsələdir. Belə ki, təşəkkül tapmaqda olan şirkətlərin strukturunun müəyyən hissəsi respublika iqtisadiyyatının aparıcı istiqamətinə yönəlməsini yaddan çıxarmaq olmaz. Birinci olaraq, ticarət, maliyyə-kredit əməliyyatları və valyutaların mübadiləsi üzərindən qurulmuşdur. Bu əsasla onu demək olar ki, cəmiyyətimizin mövcud istehsal və təbii, intellektual və texnoloji potensialı təkcə bu məsələlərin öyrənilməsi əsasında əks oluna bilməz.

Biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsaslarına uyğun olaraq, sisteminin fəaliyyəti göstərir ki, kiçik sahibkarlıq və koorparasiyaların ümumi sayında kənd təsərrüfatı sahəsinin xüsusi çəkisi 8,1% təşkil etmişdir. Müvafiq olaraq, kiçik müəssisələr tərəfindən istehsal edilmiş məhsulun (yerinə yetirilmiş iş xidmətlərin) əksər ticarət və xidmət sferasının payına düşür. Bu baxımdan biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsasları, sisteminin fəaliyyətinə əsasən yaranmış bu vəziyyət müəyyən dərəcədə bir sıra praktiki mülahizələrlə əlaqədar təsdiq edilə bilər. Xidmətlə məşğul olan şirkətlərin özünəməxsus xüsusiyyətləri olduğundan bu sferada fəaliyyət göstərən şirkətlər struktur istehsal fəaliyyəti ilə məşğul olan şirkətlər qarşılaşdığı problemlərin bir çoxundan azad edilməlidirlər.

Biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsaslarına uyğun olaraq, sisteminin fəaliyyətinin səmərəliliyinin inkişaf prosesində müəyyən edilən ziddiyyətlərin səbəbi, bir tərəfdən əgər bu mülahizələrlə əlaqədardır ola bilərsə onda, digər tərəfdən isə daha çox dərəcədə müasir və sivil şirkətlərin inkişafı üçün əlverişli iqtisadi mühitin mükəmməl formalaşması nəticəsi deməkdir. Qeydiyyatdan keçmiş şirkətlərin və ya müxtəlif təşkilatların formalarının bir qisminin fəaliyyətinin göstərməməsi səbəbində səmərəli ola bilmir.

Maliyyə-kredit sisteminin fəaliyyətinin elmi məlumatlarına əsasən, iqtisadi sahələrdə kiçik sahibkarlığın bütövlüklə xalq təsərrüfatı üzrə kiçik şirkətlərin ümumi sayının xüsusi çəkisinin aşağı düşdüyünü görürük. Bu zaman istehsalda sahibkarlığın fəaliyyətində olan inkişafın istiqamətlərində əsaslı dəyişikliklərin olduğunu daha aydın formada görə bilərik.

Bu baxımdan, biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsaslarına uyğun olaraq, bu sisteminin fəaliyyətinin mövcud vəziyyətinin iqtisadi aktivliyinin təhlili aparılmalıdır. Nəzərə alsaq ki, işgüzar fəaliyyətlə məşğul olan dairə yalnız istehsal sahələri ilə məhdudlaşması qarşıya qoyulmuş strateji məqsədin səmərəli həyata keçirilməsi bazar iqtisadiyyatının formalaşmasını yalnız ləngidə bilər.

Lazımdır ki, bu istiqamətdə yeni iqtisadi şəraitin tələblərinə uyğun biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsaslarına uyğun olaraq, təşkilü öz həllini tapsın. Bu istiqamətdə fəaliyyəti fikirimizcə hələlik qənaətbəxş hesab etmək mümkün deyil. Bu məsələnin həllində maliyyə-kredit sisteminin səmərəli fəaliyyətinin inkişafını təmin edən hüquqi baza kifayət qədər formalaşmamışdır. Ölkədə istehsal sahibkarlığı fəaliyyətinin ixracatda iştirakı lazımı səviyyədə deyil. Bu, bir tərəfdən, istehsal sahibkarlığının fəaliyyətinin zəif inkişafı deməkdir, digər tərəfdən istehsal edilmiş əmtənin aşağı rəqabət qabiliyyətinə malik olması deməkdir. Digər tərəfdən xarici iqtisadi fəaliyyətdə dövlətin tənzimlənmə siyasəti sahəsində mövcud bir sıra çatışmamazlıqların olmasından irəli gələ bilər.

Biznesin regional inkişaf aspektlərində investisiyaların tətbiqinin elmi əsaslarına uyğun olaraq, sisteminin fəaliyyətinin mövcud vəziyyətinin iqtisadi təhlilini yekunlaşdıraraq qeyd etmək olar ki, göstərilən səbəblər üzündən, bu sahədəki irəliləyişi keyfiyyət müstəvisinə həyata keçirilməsi hələdə mümkün olmamışdır. Yaranmış belə vəziyyət heç də inkişaf imkanlarının olmamasında deyil, əksinə bu sahədə mövcud potensialı hərəkətə gətirəcək mexanizmin olmamasından irəli gəlir.

1.2 Biznesin regional inkişaf aspektlərinin maliyyə-kredit sisteminin idarə olunmasının təşkilatı-iqtisadi əsasları

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin maliyyə-kredit sisteminin idarə olunmasının təşkilatı-iqtisadi əsaslarına uyğun olaraq, iqtisadi sisteminin fəaliyyətinin idarə edilməsinin müasir vəziyyəti və onun səbəblərinin təhlilindən ibarət olmalıdır. Çün ki, bütün bunlar bizə gələcəkdə belə nəticəyə gəlməyə əsas verəcək ki, yaranmış vəziyyətin başlıca səbəblərini işgüzar şəkildə müəyyən edək və fəaliyyət üçün zəruri sisteminin formalaşdırılması sahəsində dövlətin iqtisadi funksiyalarının tam səmərəli həyata keçirilməməsini sübut edə bilək. Bu sistemin əsas tərkib hissəsindən birini təşkil edən istehsal sahibkarlığı fəaliyyətinin təşkilatı təminatı da istənilən səviyyəyə reallaşmamış səviyyədədir. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin maliyyə-kredit sisteminin idarə olunmasının təşkilatı-iqtisadi əsaslarına uyğun olaraq, işgüzar fəaliyyət üçün inkişafı zəruri edən iqtisadi mühitin yaradılmasının bir sıra təşkilatı-iqtisadi problemlərin həll olunması lazımdır.[15.161.s.]

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin maliyyə-kredit sisteminin idarə olunmasının təşkilatı-iqtisadi əsaslarına uyğun olaraq, kiçik sahibkarlığın inkişafında bu sisteminin fəaliyyətinin idarə olunması mühüm məsələ olmaqdadır. Nəzərə alsaq ki, institusional dəyişikliklərin həyata keçirilməsi günün vacib məsələlərindəndir. Azərbaycan Respublikasında bu dəyişikliklərin həyata keçirilməsi zərurəti formalaşa biləcək yeni iqtisadi münasibətlərin öz təbiətinə əsasən qurulacaqdır. Belə ki, iqtisadiyyatda uzun müddət səmərəsiz fəaliyyət göstərən təsərrüfat mexanizmi üçün iqtisadi subyektlərin səlahiyyətlərinə aid bir sıra mühüm məsələlərin həll edilməsi istiqamətində işlər görülmüşdür.

Təbii ki, belə bir şəraitdə biznesin regional inkişaf aspektlərinin maliyyə-kredit sisteminin idarə olunmasının təşkilatı-iqtisadi əsaslarına uyğun və təsərrüfatların sərbəstliyinə əsaslanan bazar iqtisadiyyatı zamanın tələbi hesab edilə bilər. Bu baxımdan bazarda alıcı və satıcıların müstəqil tapılması, məhsulun

hər iki tərəfin maraqlarının təmin edilməsi nəzərdə tutduğundan, bu münasibətlərin həyata keçirilməsi müvafiq maddi əsaslarla mövcudluğu tələb edir.

Bu baxımda aşağıda tərtib edilmiş Regionlar üzrə iqtisadiyyatın əsas sahələrində adambaşına məhsul istehsalı (cari qiymətlərlə, manatla) cədvəlinin təhlili tam yerinə düşərdi.

Cədvəl №3

Azərbaycan Respublikasının regionları üzrə iqtisadiyyatın əsas sahələrində adambaşına məhsul istehsalı (cari qiymətlərlə, manatla)

Göstərici	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Azərbaycan üzrə - cəmi manatla	5428.7	6498.7	6792.2	7058.5	7070.3	6438.7
Bakı üzrə manatla	16981.8	20139.4	19888.5	20755.3	20379.9	17849.6
Rayonlar üzrə cəmi manatla	1520.7	1951.1	2226.3	2354.8	2266.9	2335.9
Abşeron iqtisadi rayonu manatla	1331.7	1849.7	2255.7	2504.7	2793.2	2694.1
Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu manatla	1547.8	1855.4	2109.7	2258.5	2178.4	2199.7
Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu manatla	1373.2	1864.8	2529.2	2355.8	1717.6	1884.4
Lənkəran iqtisadi rayonu manatla	998.9	1189.9	1302.9	1434.8	1513.9	1632.2
Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu manatla	2229.3	2599.4	2595.4	2528.1	2406.7	2338.9
Aran iqtisadi rayonu manatla	1631.6	2078.4	2309.8	2542.9	2517.1	2528.7
Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu manatla	537.5	584.4	708.8	706.4	772.3	703.1
Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonu manatla	119.4	264.6	364.4	434.2	298.7	296.5
Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu manatla	1505.7	1597.8	1794.6	1853.6	1820.5	1952.4
Naxçıvan iqtisadi rayonu manatla	3607.7	5539.4	6336.5	6661.8	6517.5	6842.7

Bu cədvəl Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında tərtib edilmişdir.

Nəzərə alsaq ki, Azərbaycan Respublikasının regionları üzrə iqtisadiyyatın əsas sahələrində adambaşına məhsul istehsalı əlbətdə cari qiymətlərlə və manatla hesablasaq onda 2010-cu ildə Azərbaycan üzrə - cəmi (milyard manat) 5428.7 olmuşdusa 2015-ci ildə bu rəqəm 6438.7-ya çatmışdır. Bu göstərici Bakı üzrə (miyon manat) 2010-cu ildə 16981.7 olduğu halda 2015-ci ildə 17849.5 olmuşdur. Rayonlar üzrə bu göstəricilər təxminən belə dəyişmişdir 2010-cu ildə 1520.7 olduğu halda 2015-ci ildə bu göstərici 2335.9-ə gəlib çatmışdır. Digər rayonlar üzrə Abşeron iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 1331.7 olduğu halda 2015-ci ildə 2694.1-a, Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 1547.8 olduğu halda 2015-ci ildə 2199.7-ya, Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 1373.2 olduğu halda 2015-ci ildə 1884.4-ə, Lənkəran iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 998.9 olduğu halda 2015-ci ildə 1632.2-ə, Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 2228.3 olduğu halda 2015-ci ildə 2338.9-ə, Aran iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 1631.6 olduğu halda 2015-ci ildə 2528.7-ya, Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 537.5 olduğu halda 2015-ci ildə 703.1-a, Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 119.4 olduğu halda 2015-ci ildə 296.5-ə, Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 1505.7 olduğu halda 2015-ci idə 1952.4-ə, Naxçıvan iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 3607.7 olduğu halda 2015-ci ildə 6842.7 manata gəlib çatmışdır.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin maliyyə-kredit sisteminin idarə olunmasının təşkilatı-iqtisadi əsaslarına uyğun olaraq, kommersiya bankları sisteminin fəaliyyətinin səmərəli idarə olunması və bu istiqamətdə ciddi irəliləyişlər əlbətdə məsbət haldır. Buna baxmayaraq 2007-ci ilin II-ci yarım illiyinədək lisenziya almış 136 kommersiya banklarından 78,7%, yəni 107-ci fəaliyyət göstərə bildilər. Mərkəzi Bank tərəfindən kommersiya banklarının nizamnamə kapitalının minimum həddinin artırılması, əsasən kiçik biznesə xidmət göstərən kredit təşkilatlarının ləğv edilməsinə gətirib çıxardı. Bununda nəticəsində kredit bazarında inhisarın yaranması təhlükəsi yarandı. Nəzərə alsaq

ki, 2007-ci ildən bu banklarda nizamnamə kapitalının minimum həddinin 600,000 ABŞ dollarına qaldırılması tələbi 14 kommersiya bankının ləğvinə gətirib çıxardı.

Aparılan bu iqtisadi tədbirlər gələcəkdə inkişaf etmiş bank sisteminin yaradılmasına xidmət etsədə, gələcəkdə ola biləcək təhlükələr nədənsə nəzərə alınmadı və fikrimizcə tədricən mərhələlərin keçilməsi nəzərə alınmadı.

Beqional inkişaf aspektlərinin maliyyə-kredit sisteminin idarə olunmasının təşkilatı-iqtisadi əsaslarına uyğun sahibkarlığın inkişafının idarə edilməsinin inkişafının təşkilati idarəetmə şəraiti hələdə beynəlxalq standartlara və bazar iqtisadiyyatının tələblərinə cavab verə bilmir. Əlbətdə bu hər şeydən əvvəl, dövlətin kiçik istehsal sahibkarlığı fəaliyyətinin müdafiəsi sahəsindəki funksiyalarının koordinasiyası ilə bağlıdır. Bu məsələlərin həyata keçirilməsi önəmli problemlər hesab edilir. [26.254.s.]

Nəzərə alsaq ki, inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi bizə artıq göstərdiyi kimi, səmərəli fəaliyyət göstərə bilən kiçik istehsalla bağlı olan sahibkarlıq fəaliyyəti səmərəli şəkildə formalaşmalı və kiçik biznesin dövlət tərəfində müdafiəsi əsaslı şəkildə təşkil edilməlidir. Bütün bunlar önəmli dərəcədə və bilavastə yuxarıda göstərilən tədbirlərlə bağlıdır. Xüsusi ilə region səviyyəsində kiçik biznesin düzgün inkişaf strategiyasının müəyyənləşdirilməsi və həyata keçirilməsinə rəhbərlik hələdə aktual məsələ olaraq qalmaqdadır.

Bu baxımdan, kiçik sahibkarlığın inkişafında maliyyə-kredit sisteminin səmərəli fəaliyyəti və onun idarə olunmasının təşkilati strukturundan səmərəli şəkildə istifadə olunması önəmli şətdir. Burada təsərrüfat vahidlərinin bazar münasibətlərini xarakterizə edərkən uyğun fəaliyyətin məhdudlaşdığını görmək olar. Yalnız bazar iqtisadiyyatının şərtlərinə uyğun olaraq istehlakçıların mənafeyinin ön plana çıxdığı və marketinq tədqiqatlarına uyğun olaraq, reklamın, strateji planlaşdırmanın əhəmiyyəti artacaqdır.

Mövcud istehsal sahibkarlığının fəaliyyəti strukturların əksəriyyətində bu məsələləri həyata keçirə bilən təşkilatı-iqtisadi bölmələrin varlığı hələ onların səmərəli fəaliyyəti demək deyil. Çün ki, bəzi regionlarda onların mövcudluğu formal xarakterə malikdir.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin maliyyə-kredit sisteminin idarə olunmasının təşkilatı-iqtisadi əsaslarına uyğun olaraq, kiçik sahibkarlığın inkişafına müxtəlif təşkilati formalarda nail olmaq olar. Bu baxımdan, həyata keçirilən müxtəlif struktur layihələrin müxtəlif təşkilatı-hüquqi formalı istehsal sahibkarlığı fəaliyyətinin müasir strukturlarının yaranması sürətlənməlidir. Ümumilikdə isə kiçik sahibkarlığın əsasən kiçik formada yaradılmış şirkətlərin, məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlərin, səhmdar cəmiyyətlərin əsas təşkilati formalarına xüsusi diqqət yetrilməlidir.

Qloballaşma şəraitində isə biznesin regional inkişaf aspektlərinin maliyyə-kredit sisteminin idarə olunmasının təşkilatı-iqtisadi əsaslarına uyğun olaraq, kiçik sahibkarlığın inkişafına sisteminin fəaliyyətindən aslıdır. Bu sistemin məlumatlarından göründüyü kimi, kiçik sahibkarlıq ən çox saylı təşkilati forma olmaqla yeni iş yerlərinin yaradılmasında müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Onlar istehlak bazarını əmtəələr ilə təmin sahəsində əhəmiyyətli mahiyyət daşıyırlar və qeyd edildiyi kimi, istehsal sahibkarlığı fəaliyyətinin zəif inkişafı ilə bağlı olduqlarında ən əhəmiyyətli hesab edilir.

Kiçik sahibkarlığın inkişafında maliyyə-kredit sisteminin fəaliyyəti son illərdə inkişaf etmiş ölkələrdə onların sayı yüksək templərlə artmağa başlamışdır və bu da həmin dövlətlərdə kooperativ işgüzar fəaliyyətin yeganə lider forması olması ilə bağlıdır. Bu dövrdən başlayaraq istehsal sahibkarlığı fəaliyyətinin Azərbaycan iqtisadiyyatında müəyyən səviyyəyə qalxmışdır. Bu baxımda inkişaf göstəricilərinə əhəmiyyətli təsir göstərməmiş, əsas etibarilə, istehsal sahibkarlığı fəaliyyətinin formasında inkişaf etməkdədir. Lakin bəzən kəmiyyət maraqlarına uyğun olmayan formalarda da təzahür edə bilər. İstehsal sahibkarlığı fəaliyyətinin strukturunda iqtisadi fəaliyyətin xidməti nəzərə alınmaqla, vasitəçilik istiqamətləri yüksək xüsusi çəkiyə malik olmalıdır.

Maliyyə-kredit sisteminin fəaliyyətinin digər təşkilati formalarının fəaliyyəti üçün zəruri hüquqi baza formalaşdırılmasına baxmayaraq bu istiqamətdə də hələ problemlər mövcuddur. Son zamanlar istehsal sahibkarlığı fəaliyyətinin sayı kəskin azalmağa başlamışdır. Beynəlxalq iqtisadi təcrübə

təsdiq edir ki, istehsal sahibkarlığı fəaliyyətinin mənfəətin maksimallaşdırılması ilə deyil, müəyyən istehlak ehtiyaclarının ödənilməsi ilə bağlı sahələrdə daha perspektiv inkişafa malik olmasıdır. İstehsal sahibkarlığının fəaliyyəti və inkişafının dünya təcrübəsi göstərir ki, istehlak səhmdar tipli cəmiyyətlərə çevirməsi vacib məsələdir.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin maliyyə-kredit sisteminin idarə olunmasının təşkilatı-iqtisadi əsaslarına uyğun olaraq, kiçik sahibkarlığın inkişafında sistemin müasir fəaliyyəti və real vəziyyəti nəzərə alınmaqla, hazırkı şəraitdə ölkədə müştərək və xarici müəssisələrin inkişafı xüsusi aktualıq kəsb edir. Bu prosesdə xarici investisiyaların hüquqi təminatının həyata keçirilməsi «Xarici investisiyaların qorunması haqqında» 15 yanvar 1992-ci il tarixli Azərbaycan Respublikası qanununun qəbulu mühüm rol oynamışdır.

Kiçik sahibkarlığın inkişafında maliyyə-kredit sisteminin fəaliyyətinin təhlili göstərir ki, onların səmərəli fəaliyyətinin təmini, iqtisadiyyatın sahələri üzrə strukturunun optimallaşdırılması istiqamətində mövcud problemləri qısa bir müddətdə həll edilsin. Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatına xarici kapital qoyuluşunun bu imkanından tam istifadə etməyə mane olan bütün maneələr aradan qaldırılsın.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin maliyyə-kredit sisteminin idarə olunmasının təşkilatı-iqtisadi əsaslarına uyğun olaraq, istehsal sahibkarlığı fəaliyyətinin strukturunda sənaye-istehsal təinatlı müəssisələrin xüsusi çəkisini hələdə az olması xarici investisiyaların çox kiçik hissəsinin elmi-texniki tərəqqini müəyyən edən sahələrə cəlb edilməsi və qeydiyyatdan keçmiş birgə müəssisələrin bir hissəsinin real fəaliyyət göstərə bilməməsi bu məsələnin sübutüdür.

1.3. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti bu günkü iqtisadi sisteminin inkişaf xüsusiyyətlərinə və onun təşkilati iqtisadi məsələlərinin tədqiqini aparmaq qarşıda duran bir məqsəddir. Digər tərəfdən, bu məsələ ilə bağlı iqtisadi fikir tarixinə bə nəzər salınmaq sahibkarlığın hərtərəfli əsaslandırılmış və obyektiv izahına nail olmaq qarşımızda duran məqsəddir.

Regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti baxımından, sahibkarlığın inkişafında iqtisadi sistemin fəaliyyəti baxımında, iqtisadi nəzəriyyəsində istehsal sahibkarlığı fəaliyyətinin anlayışı hələ XVIII əsrdə (1755-ci il: R.Kantilon «Kommersiyanın təbiəti haqda oçerk») kapitalist qaydalarının kənd təsərrüfatı və sənayedə inkişafına təsadüf olunan dövrdə meydana gəlmişdir. Burada iqtisadçılar tərəflərindən bu sosial təbəqənin xarakterik xüsusiyyətlərini özündə əks etdirmişdir.

Görkəmli iqtisadi nəzəriyyəç alim A.Smit sahibkarı hər hansı bir kommersiya ideyasının reallaşması və mənfəət naminə iqtisadi risk edən mülkiyyətçi kimi xarakterizə etmişdir. Alim qey edir ki, «sahibkar özünün şəxsi mənafeyi naminə şüurlu surətdə bunu etməyə çalışdığından tez və daha gerçək şəkildə cəmiyyətin mənafeyinə xidmət etmiş olur» (98, s.393). Digər bir alim Y.V.Şeyə görə isə məhsul yaradılmasında istehsal amillərinin birgə fəaliyyətini təmin edən iqtisadi agent olan sahibkarların gəlirləri «onun sənayeçilik qabiliyyəti; istedadı, nizam-intizam ruhu və rəhbərliyi üçün mükafatdır». [16.93.s.]

Daha sonra bu anlayış Avstraliya məktəbinin nümayəndələri tərəfindən bazar mexanizminin verdiyi imkanların təhlili və istifadəsi ilə məşğul olan iqtisadi subyekt kimi xarakterizə edilmişdir. Sahibkarlığın ilk ardıcıl nəzəriyyəsi də bu məktəbin nümayəndəsi Sumrefet tərəfindən təklif edilmişdir. Sahibkarı «əsas funksiyası yeni kombinasiyaların həyata keçirilməsindən ibarət olan və bu prosesin aktiv elementi kimi çıxış edən təsərrüfat subyekti» (102,s.170)

adlandıran Şumreter, onun innovasiya fəaliyyətini iqtisadi inkişafın hərəkətverici qüvvəsi hesab etmişdir.

Problemə marksist yanaşma izafi dəyərin təhlili ilə sıx əlaqədar olmuş, K.Marks daha çox sahibkarlığın təşkilati yaradıcı komponentlərinə geniş yer vermişdir. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti iqtisad elminin mühüm nəliyyətlərinin sintezi əsasında verilməsidir. Müasir elmi yanaşma sahibkarı təsərrüfatın müxtəlif sferalarında həyata keçirilən işgüzar fəaliyyəti elmi-texniki yeniliklərin mənimsənilməsi və istehsala tətbiqi ilə bağlıdır. .[27.320.s.]

Bu investisiyaların qoyulması və yeni sahələrin müəyənləşdirilməsi təsərrüfat vastələrindən daha səmərəli istifadə imkanları yaradır. Bu baxımda həyata keçrilməyə yönəldilmiş proseslər, sahibkarın qarşıya qoyduğu vəzifə və məqsəd üçün o risk edən iqtisadi münasibət subyektidir. Əlbətdə o iqtisadiyyatın aktiv hərəkətverici qüvvəsi hesab edilməlidir. Nəzərə alsaq ki, kapitalizmin inkişafının ilkin mərhələsindən fərqli olaraq sahibkar dedikdə heç də həmişə kapitalist mülkiyyətinə sahib bir şəxs nəzərdə tutulmur. Mülkiyyətçi və sahibkar anlayışları adətən maraqlarına görə xırda istehsalatdan, kiçik sahibkarlıqda üst-üstə düşüə bilər. Biznes inkişaf etdikcə, onun miqyası genişləndikcə, «sahibkar» daha çox ona məxsus olmayan kapitalı idarə edən rəhbər, menecer, idarəedici şəxs formasında ifadə oluna bilər.

Zamanında qəbul edilmiş «Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu, bu anlayışları tətbiq etməyə imkan verir. Sahibkarlıq fəaliyyətinin əsas göstəricilərindən olan regionlar üzrə iqtisadiyyatın əsas sahələrində məhsul istehsalı məsələsi mühüm əhəmiyyət daşıdığında gəlin aşağıda tərtib etdiyimiz cədvəlin təhlilini aparaq.

Cün ki, burada təqdim edilmiş rəqəmlərə uyğun olaraq, biz Azərbaycan Respublikasında biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsinin göstəricilər əsasında müəyyən etmək imkanına malik olarıq. Bu baxımda bu cədvəlin müstəsna əhəmiyyəti vardır.

**Azərbaycan Respublikasının regionlar üzrə iqtisadiyyatın əsas sahələrində
məhsul istehsalı (cari qiymətlərlə, min manatla)**

Göstərici	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Azərbaycan üzrə - cəmi. min manatla.	48501000.1	58831612.9	62334758.4	65951600.1	66566600.1	61354700.1
Bakı üzrə. Min manatla.	35295930.5	43121208.8	44297119.9	43655578.8	44480229.5	39537344.2
Rayonlar üzrə cəmi. Min manatla.	10425333.7	13652888.8	15672231.	16776747.	16574504.5	17084442.6
Abşeron iqtisadi rayonu Min manatla.	692609.4	1020993.9	1192140.6	1359591.3	1526696.6	1494563.4
Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu. Min manatla	1835529.8	2230552.2	2561727.7	2754578.8	2694487.8	2742998.9
Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu. Min manatla.	786160.8	1080825.3	1480785.2	1393093.9	1018064.9	1136240.3
Lənkəran iqtisadi rayonu. Min manatla.	836757.2	1009421.8	1123032.4	1257464.7	1343827.4	1468261.6
Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu. Min manatla.	1104363.4	1310364.6	1319045.9	1314471.2	1245821.3	1237588.9
Aran iqtisadi rayonu. Min manat.	2973691.1	3877501.8	4335390.3	4838462.8	4860445.6	4927643.3
Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu. Min manatla.	274002.4	306133.9	371271.7	371858.7	414514.2	384961.8
Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonu. Min manatla.	26196.6	58785.2	81940.8	99189.5	69356.8	70005.2
Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu. Min manatla.	430440.9	463313.5	527379.8	533306.8	549930.6	597544.2
Naxçıvan iqtisadi rayonu. Min manatla.	1465582.8	2294996.9	2679517.8	2873260.7	2851359.6	3024635.8

Bu cədvəl Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında tərtib edilmişdir.

Cədvəldən göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikasının regionlar üzrə iqtisadiyyatın əsas sahələrində məhsul istehsalı (cari qiymətlərlə, min manatla) 2010-cu ildə 48501000.1 olduğu halda 2015-ci ildə bu rəqəm 61354700.1 qədər qalxmışdır. Bu göstərici Bakı şəhəri üzrə 2010-cu ildə 35295930.1-dan 2015-ci ildə isə 39537344.2-ə qədər qalxmışdır. Regionlar üzrə isə bu proses rəqəmlərə əsasən belə olmuşdur, 2010-cu ildə 10425333.7 olduğu halda 2015-ci ilə bu

göstərici 17084442.6-ə qədər artmışdır. İndi isə ayrı-ayrı iqtisadi rayonlar üzrə vəziyyəti nəzərdən keçirək, Abşeron iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 692609.4 olduğu halda, 2015-ci ildə 1494563.4-ə, Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 1835529.8 olduğu halda 2015-ci ildə 2742998.9-ə, Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu üzrə 786160.8 olduğu halda 2015-ci ildə 1136240.3-ə, Lənkəran iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 836757.2 olduğu halda 2015-ci ildə 146861.6-ə, Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 1104663.4 olduğu halda 2015-ci ildə 1237588.9-ə, Aran iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 2973691.1 olduğu halda 2015-ci ildə 4927643.3-ə, Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 274002.4 olduğu halda 2015-ci ildə 384961.8-ə, Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 26196.6 olduğu halda 2015-ci ildə 70005.2-ə, Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 430440.9 olduğu halda 2015-ci ildə 597544.2-ə, Naxçıvan iqtisadi rayonu üzrə 2010-cu ildə 1465582.8 olduğu halda 2015-ci ildə bu göstərici 3024635.8 olmuşdur. Əlbətdə bütün bu göstəricilər artım tempi ilə getdiyindən bizi sevindirməyə bilməz və bütün bunlar müsbət qiymətləndirilməlidir.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti qloballaşma şəraitində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir və bu baxımdan sahibkarlığın inkişafında müstəsna əhəmiyyət daşıyır. Burada biz maliyyə-kredit sisteminin fəaliyyətinin subyektı olan aşağıdakı xarakterik xüsusiyyətləri qeyd edilməliyik:

- təşəbbüskarlıq: istehsal ilə məşğul olan sahibkar fəaliyyətin idarəedilməsi üzrə bütün qərarların qəbulunu öz üzərinə götürür;

- yenilikçilik: istehsal ilə məşğul olan sahibkar öz fəaliyyətində iqtisadi davranışların ənənəvi iqtisadi vəziyyətinin saxlanılmasına deyil, texniki tərəqqinin yeni nəliyyətlərindən istifadə etməklə və onların istehsala tətbiq edilməsi nəticəsində təkmilləşdirilməyə yönəldilməsi;

- riskə getmək xüsusiyyəti: sahibkarın qarşısına qoyduğu məqsədlərə nail olmaq naminə bazarın konukturasının hər tərəfli öyrənilməsinə uyğun öz ağılı ilə riskə gedərək, ya iqtisadi uğur əldə edir və ya müflis olur;

- məsuliyyətlik: sahibkarlığı fəaliyyəti əsasında azadlığa uyğun bə bununla yanaşı, keçmişdə olmuş iqtisadi sistemin inzibati yerarxiyasının olan müxtəlif pillələrində yerləşən və qəbul edilmiş plana əsasən hərəkət etməlidir. Bu zaman təsərrüfat qərarlarına görə ən yaxşı halda yalnız rəhbərlik qarşısında məsuliyyət daşıyan bürokrat rəhbər tipindən fərqli olaraq cəmiyyətə münasibətdə hüquqi və sosial məsuliyyət daşıyan sahibkar önəmli və əhəmiyyətlidir.

Digər bir məsələ hüquqi məsuliyyətdir ki, bu fəaliyyət sahəsində mövcud qanunlara və bağlanmış təsərrüfat müqavilələrinə əməl edilməsi, sosial məsuliyyət ilə ətraf mühitin mühafizəsi və digər bu kimi müasir vəzifələrin yerinə yetrilməsini nəzərdə tutur.

Müasir iqtisadi nəzəriyyəyə, biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti hər şeydən əvvəl, təfəkkür prosesi kimi səciyyəsi, sahibkarın iş şəxsi keyfiyyətlərinə bağlıdır. Qərb iqtisadi nəzəriyyəsi üçün biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti bazar iqtisadiyyatında yerinə yetirilən funksiyaların aşağıdakı təsnifatı xarakterikdir. Bu baxımdan fikrimizcə bu müasir sahibkarlıqla bağlı əlamətləri daha dolğun sistemə daşılmalıdır və bunlar hansılardır:

1. regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti onunla bağlıdır ki, ehtiyatların funksiyası, kapital, əmək, maddi və informasiya ehtiyatların səfərbər edilməsi;

2. regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti eyni zamanda, təşkilati funksiyaya əsaslanan təsərrüfat fəaliyyətinin təşkili və idarə edilməsi;

3. regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyətinin yaradıcılıq funksiyasının olmas və öz fəaliyyətinə yaradıcı münasibətin olması.

Qlaballaşma şəraitində biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyətli dərəcədə formalaşması əsasında həyata keçirilən azad sahibkarlıq fəaliyyəti müasir

tələbdir. Bazar modelini seçmiş ölkələrin iqtisadiyyatında bu məsələnin oynadığı rol onun yerinə yetirdiyi funksiyalarda daha aydın ifadə olunur. Bunlar hansılardır:

- biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyətli dərəcədə mobilliyi təmin edilməsi, ixtisaslaşma səviyyəsini yüksəldilməsi, iqtisadi səmərəliliyin tələb olunan səviyyəsini əldə edilməsinin mümkünlüyü;
- regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyətli dərəcədə sahibkarlıq fəaliyyətinin istehlak sferasını müəyyən tələbatı ödəyən məhsullarla və ya xidmətlərlə təmin edilməsi;
- regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyətli dərəcədə sahibkarlıq fəaliyyətinin mülkiyyətinin çox növlülüyünə, rəqabətə, işgüzar fəallığa əsasən bazar mühitini formalaşması;
- bu əsasda sahibkarlıq fəaliyyətinin şəxsi marağın ümumi dövlət mənafeyi ilə səmərəli əlaqələndirilməsi.

İnkişaf etmiş ölkələrdə biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyətli dərəcədə fəaliyyəti iqtisadiyyatın səmərəli fəaliyyət göstərən xüsusi bir bölməsini təşkil edir. Bu bölmə aşağıdakı xarakterik əlamətləri ilə səciyyələnir:

1). cəmiyyətin demokratikləşmə səviyyəsini göstərən və təsərrüfat fəaliyyəti növünün, onun təşkilati formasının seçilməsində, bu fəaliyyətin müstəqil həyata keçirilməsində ifadə olunan iqtisadi azadlığın mövcudluğu;

2). bu iqtisadi azadlıqların həyata keçməsi üçün münbit bir mühitin mövcudluğu;

3). istehsal vəsaitlərinin səviyyəsi və gəlirlərə mülkiyyət hüququnun olması;

4). real mükafat və cəzalandırmanın obyektiv sisteminin mövc olması, «iqtisadi uğur və ya müflisləşmə» prinsipinin olması.

Bütün yuxarıda nəzəri cəhətdən apardığımız təhlil bizi Azərbaycan Respublikasında bu istiqamətdə vəziyyətin necə olduğunu müəyyən etməyə vadar edir. Gəlin aşağıda tərtib edilmiş, Azərbaycan Respublikasının regionları üzrə iqtisadiyyatın əsas sahələrində məhsul istehsalının fiziki həcm indeksinə baxaq. Bu bizə ölkələrdə biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyətini əsaslandırmağa kömək edəcək.

Cədvəl №5

Azərbaycan Respublikasının regionları üzrə iqtisadiyyatın əsas sahələrində məhsul istehsalının fiziki həcm indeksi (faizlə)

Göstərici	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Azərbaycan üzrə - cəmi. Faiz ilə.	105.9	102.1	103.6	107.8	103.8	100.6
Bakı üzrə. Faiz ilə.	112.8	96.7	102.2	104.5	106.4	102.1
Rayonlar üzrə cəmi. Faiz ilə.	111.3	121.4	115.5	105.9	96.2	100.8
Abşeron iqtisadi rayonu. Faiz ilə.	104.9	123.5	121.9	113.8	112.2	96.2
Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu. Faiz ilə.	110.9	115.8	118.2	107.6	97.7	99.4
Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu. Faiz ilə.	110.6	130.3	136.8	92.5	72.9	108.6
Lənkəran iqtisadi rayonu. Faiz ilə.	109.7	112.8	112.4	108.9	104.8	106.5
Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu. Faiz ilə.	126.9	112.9	99.9	97.1	94.2	97.6
Aran iqtisadi rayonu. Faiz ilə.	104.6	118.7	111.6	109.3	98.4	99.6
Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu. Faiz ilə.	120.1	92.9	120.1	98.8	109.4	91.2
Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonu. Faiz ilə.	114.2	109.8	136.7	118.5	68.5	99.5
Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu. Faiz ilə.	107.2	99.8	114.2	102.9	101.7	106.3
Naxçıvan iqtisadi rayonu. Faiz ilə.	120.4	151.2	116.3	106.6	98.7	104.4

Bu cədvəl Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında tərtib edilmişdir.

İndi isə gəlin Azərbaycan Respublikasının regionları üzrə iqtisadiyyatın əsas sahələrində məhsul istehsalının fiziki həcm indeksinin faizlə nisbətində baxaq.

Cədvəldən göründüyü kimi Azərbaycan Respublikası üzrə - cəmi 2010-cu ildə 105.9% olduğu halda 2015-ci ildə 100.6% həcmində yerinə yetrilmişdir. Bu göstərici Bakı şəhəri üzrə 2010-cu ildə 112.1% olduğu halda 2015-ci ildə 102.1%-də yerinə yetrilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının regionları üzrə bu göstərici 2010-ci ildə bu göstərici 111.3% olduğu halda 2015-ci ildə 100.8% həcmində yerinə yetrilmişdir. Bu göstərici Abşeron rayonu üzrə 2010-cu ildə 104.9% olduğu halda 2015-ci ildə enərək 96.2% həcmində enmişdir. Əlbəttə bu rəqəm bizə onu deməyə əsas verir ki, bu istiqamətdə problem bu rayonda mövcuddur. Sözsüz ki, burada obyektiv və subyektiv faktorlar ola bilər. Digər bir iqtisadi rayon olan Gəncə-Qazax üzrə 2010-cu ildə 110.9% olduğu halda 2015-ci ildə 99.4% səviyyəsinə enmişdir. Şəki-Zakatala iqtisadi rayonu üzrə bu göstərici 2010-cu ildə 110.6% olduğu halda 2015-ci ildə bu göstərici 108.6% həcmində yerinə yetrilmişdir. Lənkəran iqtisadi rayonu üzrə iqtisadiyyatın əsas sahələrində məhsul istehsalının fiziki həcm indeksi faizlə 2010-cu ildə 109.7% olduğu halda 2015-ci ildə 106.5% həcmində yerinə yetrilmişdir.

Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu üzrə isə iqtisadiyyatın əsas sahələrində məhsul istehsalının fiziki həcm indeksinin faizlə nisbəti belə olmuşdur, 2010-cu ildə 126.9% olduğu halda 2015-ci ildə 97.6% həcmində yerinə yetrilmişdir. Aran iqtisadi rayonu üzrə isə iqtisadiyyatın əsas sahələrində məhsul istehsalının fiziki həcm indeksi faizlə nisbətdə 2010-cu ildə 104.6% həcmində, 2015-ci ildə isə 99.6% həcmində yerinə yetrilmişdir. Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu üzrə bu göstərici 2010-cu ildə 120.1% olduğu halda 2015-ci ildə 91.2% həcmində yerinə yetrilmişdir. Əlbəttə bu göstəricini də biz müsbət hesab edə bilmərik və hesab edirik ki, bu regionun və bu göstəricinin ayrı təhlilə ehtiyacı var.

Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonu üzrə bu göstərici 2010-cu ildə 114.2% olduğu halda, 2015-ci ildə 99.5% həcmində yerinə yetrilmişdir. Dağlıq-Şirvan iqtisadi rayonu üzrə bu göstərici 2010-cu ildə 107.2% həcmində olduğu halda 2015-ci ildə 106.3% həcmində yerinə yetrilmişdir. Naxçıva Muxtar Respublikası

iqtisadi rayonunda isə bu göstərici 2010-cu ildə 120.4% olduğu halda 2015-ci ildə 104.4% həcmində yerinə yetirilmişdir.

Əlbətdə son nəticədə, biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində mütərəqqi sistemlərin tətbiqi əsasında göstəricilərin əhəmiyyəti və sahibkarlığın inkişafında maliyyə-kredit sisteminin səmərəli fəaliyyəti nəzərə alınmalıdır. Ölkənin iqtisadi qüdrətinin artırılmasını və iqtisadi dirçəlişin təmin edilməsi dövlətin istər daxili, istərsə də xarici maraqlarının müdafiə edilməlidir. Bu baxımdan, əksər dövlətlərdə biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti sahibkarlığın səmərəli fəaliyyəti ilə, işgüzar fəaliyyətin bütün mərhələlərində müdafiəsi və inkişafına yönəldilmiş tədbirlər sistemini nəzərdə tutan xüsusi proqramlar hazırlayıb həyata keçirməsi önəmli məsələdir.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti sahibkarlığın inkişafında müxtəlif formalardan istifadə etməklə həyata keçirilməlidir. İqtisadi nəzəriyyədə sahibkarlıq formalarının təsnifatı üçün bir sıra əlamətlər qəbul edilmişdir.

Bu baxımdan, biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti sahibkarlığın inkişafında sistemin fəaliyyətinin aşağıdakı başlıca formaları fərqləndirilməlidir:

- regional aspektlərə uyğun xüsusi mülkiyyət üzərində xüsusi sahibkarlıq;
- kiçik biznesə söykənən dövlət mülkiyyəti və ona əsaslanan dövlət sahibkarlığının mövcud olması;
- müştərək və ya birgə (kollektiv) mülkiyyətə əsaslanan birgə və ya şərikli formada olan sahibkarlıq.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti eyni zamanda kiçik sahibkarlığın inkişafında bu sistemin fəaliyyətinin idarə edilməsi mülkiyyətin bütün formalarının səmərəli reallaşdırılmasını nəzərdə tutan bazar iqtisadiyyatının əsas atributlarından birini təşkil edən xüsusi mülkiyyət forması ilə bağlı olmalıdır. Xüsusi mülkiyyət sahibkara daha yaxın mülkiyyət növü olmaqla, onu təsərrüfat

münasibətlərinin fəal, işgüzar iştirakçısına çevirir. Əksər inkişaf etmiş dövlətlərdə bazar iqtisadiyyatı xüsusi bölmənin üstün inkişafı şəraitində fəaliyyət göstərir. Bu baxımdan xüsusi mülkiyyətə əsaslanan təsərrüfatçılığın səmərəlilik dərəcəsinin yüksək olması lazımdır. İqtisadi yüksəlişin və əhəlinin tələb olunan yaşayış səviyyəsinin əldə edilməsindəki rolu ilə əsaslanması lazımdır.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində maliyyə-kredit sisteminin göstəricilərinin əhəmiyyəti xüsusi mülkiyyətə əsaslanan müxtəlif təsərrüfat subyektləri ilə yanaşı dövlət də sahibkar rolunda çıxış etməlidir. Dövlət mülkiyyətinə əsaslanan sahibkarlıq fəaliyyəti iqtisadiyyatın tənzimlənməsi prosesinin mühüm istiqamətlərindən biri olmalıdır. Əksər hallarda müəssisələrə dövlət sifarişlərinin verilməsi şəklində həyata keçirilən bu sahibkarlıq forması, eyni zamanda, iqtisadiyyatda inhisarçılığın aradan qaldırılması, optimal iqtisadi strukturun formalaşmasına yönəldilməlidir.

II FƏSİL. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin fəaliyyətinin müasir səviyyəsi

2.1 Biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində dövlətin rolu

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində dövlətin rolu, sahibkarlığın inkişafının idarə edilməsinin səmərəliliyinin inkişafı problemlərinin bir-biri ilə əlaqədar olması, onların həllinin müəyyən bir sistemin daxilində reallaşmasını zəruri edir. Belə ki, müəyyən bir istiqamətdə sahibkarlığın problemlərinin həllinə nail olmaqla ölkədə işgüzar fəaliyyətin əlverişli mühitini təmin etmək mümkün deyil. Bu baxımdan, biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində dövlətin rolu sahibkarlığı fəaliyyətinin inkişafının təşkilati-iqtisadi problemləri də istisna təşkil etmir. Fikrimizcə, bu xarakterli problemlərin həlli də ayrılıqda deyil, sahibkarlığın fəaliyyətinin səmərəli inkişafı və müdafiəsinin dövlət sistemi çərçivəsində nəzərdən keçirilməsi mühüm məsələdir.

Ümumiyyətlə, ölkədə makroiqtisadi sabitlik və müvazinətin əldə edilməsi məqsədilə həyata keçirilən iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin mühüm istiqamətlərindən biri də sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olanlara dövlət dəstəyinin olmasıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, yeni iqtisadi sistemdə biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində dövlətin dəstəyi sahibkarlığın fəaliyyətinin funksiyalarının səmərəli reallaşması işgüzar fəaliyyətin inkişafı və tənzimlənməsinin optimal dövlət sisteminin təşkilindən aslıdır. Dünya iqtisadi təcrübəsi göstərir ki, sahibkarlıq üçün zəruri iqtisadi mühitinin formalaşmasına yönəldilmiş tədbirlərin xüsusi sistem çərçivəsində reallaşması məqsədə uyğun olmalı və qarşıya qoyulmuş strateji hədəfə nail olunmalıdır. [19.334.s.]

Bu baxımdan, biznesin regional inkişaf aspektlərinin idarə edilməsində dövlətin rolu, işgüzar fəaliyyət subyektləri ilə dövlət maraqlarının səmərəli əlaqələndirilməsi zəruri bir məsələdir. Sahibkarlığın fəaliyyətinin tənzimlənməsi və inkişaf etdirilməsi sisteminin formalaşması, digər tərəfdən işgüzar fəaliyyətin dövlət tənzimlənməsinin optimal təşkilini tələb edən zəruri məsələdir.

Sahibkarlığın inkişafında dövlətin rolu bu sisteminin fəaliyyətinin səmərəli idarə olunmasının iqtisadi təhlili göstərir ki, respublikada işgüzar fəaliyyətin dövlət müdafiəsi və tənzimlənməsinin hazırkı vəziyyəti qənatbəxşdir.

Nəzərə alsaq ki, Azərbaycan Respublikasının dövləti 2015-ci ildə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən güzəştli kreditlər hesabına maliyyələşdirilməsi məqsədi ilə müvəkkil kredit təşkilatlarına Abşeron iqtisadi rayonundan 138 (2.4%), Gəncə-Qazax iqtisadi rayonundan 1058 (17.6%), Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonundan 255 (4.3%), Lənkəran iqtisadi rayonundan 752 (12.5%), Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonundan 378 (6.3%), Aran iqtisadi rayonundan 2713 (44.8%), Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonundan 208 (3.4%), Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonundan 316 (5.3%) və Bakı şəhəri və onun qəsəbələrindən 228 (3.9%) sahibkarlar tərəfindən yerli icra orqanlarına daxil olan müraciətlər toplanmışdır.

Dövlət 2015-ci ildə güzəştli kreditlər hesabına maliyyələşdirilməsi məqsədi ilə Müvəkkil Kredit Təşkilatlarına biznes-planı ilə müraciət etmiş sahibkarların investisiya layihələrinin güzəştli kredit tələbatının iqtisadi rayonlara əsasən bölgüsünü həyata keçirmişdir. Bu məsələ 2015-ci ildə Fondun vasitəilləri hesabına dövlətin verdiyi güzəştli kreditlərlə maliyyələşdirilməsi məqsədi ilə müvəkkil kredit təşkilatlarına rəsmi müraciət etmiş sahibkarlıq subyektləri investisiya layihələrini güzəştli kreditlərə olan tələbatı təxmini rəqəmlə 352345.6 min manat miqdarında olmuşdur.

Bu Abşeron iqtisadi rayonunda 77842min manat (22.2%), Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda 45203.9 min manat (12.9%), Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda 16588.2 min manat (4.8%), Lənkəran iqtisadi rayonunda 8629 min manat (2.5%), Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda 36313.8 min manat (10.4%), Aran iqtisadi rayonunda 83432.8 min manat (23.8%), Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonunda 2019.8 min manat (0.7%), Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonunda 9383 min manat (2.8%) və Bakı şəhəri və onun qəsəbələrində 72936 min manat (20.8%) həcmində olmuşdur. .

Azərbaycanda bu fond tərəfindən 2015-ci ildə güzəştli kreditlərin maliyyələşdirilməsi məqsədi ilə MKT müraciət etmiş sahibkarların investisiya layihələrinin iqtisadiyyatın sahələri üzrə bölgüsü təxminən belə olmuşdur. 2015-ci ildə Fondun vasitəsi ilə dövlətin güzəştli kreditlərindən maliyyələşdirilməsi məqsədi ilə müvəkkil kredit təşkilatlarına öz biznes-planları ilə müraciət etmiş sahibkarlıq subyektləri investisiya layihələrinin 5889-i (97.6%) aqrar bölmənin inkişafı üçün (güzəştli kreditə olan tələbat 278803.3 min manat (79.2%)), 153-i (2.6%) isə sənayenin müxtəlif sahələrinin inkişafına (güzəştli investisiya tələbatı 73541.3 min manat (20.8%)) yönəldilməsini əhatə etmişdir.

2015-ci ildə bu fondun vasitəsi ilə dövlətin verdiyi güzəştli kreditlər ilə maliyyələşdirilməsi məqsədi ilə müvəkkil kredit təşkilatlarına öz biznes planları ilə müraciət etmiş sahibkarlıq subyektlərinin investisiya layihələrinin 5944-ü (98.5%) kiçik məbləğli (kreditə olan tələbat 64059.6 min manat (18.3%)), 36-ı (0.7%) orta həcmli (kreditə olan tələbat 6986 min manat (3%)), 64-ü (1.0%) böyük həcmli (kreditlərə olan tələbat 281301 min manat (79.9%)) təşkil etmişdir.

Bu əsasla, 2015-ci ildə biznes-planlarını hazırlamış sahibkarlıq subyektlərinə güzəştli kredit verilməsi məqsədi ilə müvəkkil kredit təşkilatları tərəfindən Sahibkarlığa Kömək Milli Fonduna təqdim edilmiş 6108 müraciətə baxılmış və 5826 (95.4%) müraciətin maliyyələşdirilməsinə müsbət rəy verilmişdir. Bu baxımdan 285 investisiya layihəsi (4.8%) üzrə sahibkarların təqdim etdiyi hüquqi sənədlərin mövcud qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olmaması səbəbinə görə imtina edilmişdir. Bunlardan 136-nin investisiya layihəsindəki nöqsanlar aradan qaldırıldıqdan sonra yenidən Fonda təqdim edilmiş və maliyyələşdirilməsi ilə bağlı müsbət qərar verilmişdir.

Nəzərə alsaq ki, 2015-ci ildə Aran iqtisadi rayonunda 2698 (46.4%), Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda 998 (17.2%), Lənkəran iqtisadi rayonunda 724 (12.5%), Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda 352 (6.1%), Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonunda 311 (5.4%), Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda 242 (4.2%), Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonunda 194 (3.4%), Abşeron iqtisadi rayonunda 62 (1.1%)

və Bakı şəhəri və onun qəsəbələrində 253 (4.4%) investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsinə icazə verilmişdir.

Azərbaycanda 2015-ci ildə bu fond tərəfindən maliyyələşdirilməsinə müsbət rəy verilmiş biznes layihələri üzrə ümumi kredit tələbatının həcmi 198058 min manatı (64.8) regionlar üzrə isə onun miqdarının ümumi cəmi 305383.6 min manat həcmində olmuş. Bu baxımdan Aran iqtisadi rayonunda 70051.6 min manat (22.8%); - Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda 43261.9 min manat (14.8%), Lənkəran iqtisadi rayonunda 6506 min manat (2.2%), Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda 18163.9 min manat (5.8%), Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonunda 8963.6 min manat (2.8%), Abşeron iqtisadi rayonunda 21428 min manat (7.1%), Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda 27864 min manat (9.2%), Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonunda 1821.5 min manat (0.7%), Bakı şəhəri və onun qəsəbələrində 107326.6 min manat (35.2%). 2015-ci ildə bu fond tərəfindən maliyyələşdirilməsinə müsbət rəy verilmiş biznes layihələrinin 5738 (98.6%) kiçik həcmdə olan (kreditlərə tələbat 61990.6 min manat (20.4%), 31-u (0.6%) orta həcmdə olan (kreditlərə tələbat 6404 min manat (2.2%) və 57 (1.1%) isə böyük həcmdə olan (kreditlərə tələbat 236991 min manat (77.5%) təşkil etmişdir. 2015-ci ildə sahibkarlara dövlət tərəfindən güzəştli kreditlərin verilməsi məqsədi ilə müvəkkil kredit təşkilatları tərəfindən fonda təqdim edilmiş biznes layihələrinin sayı ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 6.3% artmışdır. Bu da fondun dövlətin iqtisadi siyasətinin həyata keçirilməsində yaxından iştirak etməsi deməkdir.

Azərbaycanda sahibkarlara güzəştli kreditlər vasitəsi ilə maliyyə dəstəyinin verilməsimühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu biznes layihələrinin maliyyələşdirilməsi sahəsində konkret sahələrin təşviqi, regionlarda və Bakı şəhərinin qəsəbələrində sahibkarlığı deməkdir. Ölkədə biznesin inkişafına həsr edilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi, sahibkarlar üçün maarifləndirici treninqlər təşkil etməklə uğurlu fəaliyyəti təmin etmək olar.

Çox sevindirici haldır ki, 2015-ci ildə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu vasitəsi ilə 5244 sahibkarlıq subyektinə 248.6 milyon manat dövlətin güzəştli

vəsaitləri verilmişdir. Nəzərə alsaq ki, verilmiş bu kreditlər hesabına 12601 yeni iş yerləri açılmışdır. Güzəştli kreditlərin 85.7%-i aqrar sektorun, 14.5% müxtəlif sənaye və müxtəlif sahələrin inkişafı üçün verilmişdir. Biznes-planlar əsasında verilmiş kreditlər 63.7% regionların 36.3% qalanı isə Bakı şəhər və onun qəsəbələrinin payına düşmüşdür.

2015-ci ildə verilmiş kiçik həcmli 5158 layihəyə 55.6 milyon manat güzəştli investisiya kreditləri verilmişdir. Bu kreditlər hesabına 8601-dən çox yeni iş yerləri yaradılmışdır. Azərbaycan Dövləti tərəfindən maliyyələşdirilən bu fondun vasitəsi ilə müasir texnologiyaların tətbiqi mümkün olmuşdur. Bu baxımdan iri həcmli biznes-planların maliyyələşdirilməsi ilə yanaşı, xırda həcmə malik olan biznes-planlarda güzəştli şərtlərlə maliyyələşdirilmişdir. Nəzərə alsaq ki, əhalinin həssas qrupları, məcburi köçkünlər, əlillər, gənclər və qadınlar bir sahibkar kimi, eyni zamanda az təminatlı ailələr xırda miqdarda kreditlər alaraq və maksimum bəhrələnmək imkanı əldə etməklə öz bizneslərini yarada bilmişlər.

Bu əsasla, 294 məcburi köçkün 5.2 mln. manat, 764 qadın sahibkar 22.2 mln. manat, 1178 gənc sahibkar 68.5 mln. manat və 3 əlil sahibkara 61 min manat güzəştli investisiya vəsaiti verilmiş. Bu isə, 2015-ci il ərzində verilmiş ümumi kreditlərin ümumi 38.6%-ni, maliyyələşdirilmiş layihələrin sayının 42.7% yeni yaradılmış iş yerləri sayına nisbətdə 36.8% deməkdir.

Dövlətin bu fond vasitəsi ilə 2015-ci ildə qadın sahibkarlara verilmiş güzəştli kreditlərin ümumi həcmi 2014-cü il illə müqayisədə 2.5 dəfə, gənclərə 37.7% çoxlmışdır. Qeyri-neft sektorunun aparıcı sahəsi olan aqrar sektor inkişaf etməsi vacibdir bu ölkə əhalisinin ərzaq təhlükəsizliyini və məşğulluğu təmin etməlidir. Ona görə xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Aqrar sahənin inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə dövlət tərəfindən biznes-plan əsasında investisiyalasdırılan layihələr istiqamətində səmərəli fəaliyyət getdikcə böyüyür.

Görülmüş bu tədbirlərə misal olaraq fondun vəsaitləri hesabına dövlət tərəfindən verilmiş güzəştli kreditləri göstərmək olar. Aqrar sektorun inkişafı üçün 5101 (97.4%) layihəyə 214 (85.7%) milyon manatadək dövlət tərəfindən

verilmiş kreditlər mühüm əhəmiyyət daşıyır. Dövlətin güzəştli kreditləri hesabına ümumi tutumu 192.6 min ton olan 11 logistik mərkəz üçün 61 milyon manat və 5 ixtisaslaşmış yaşıl marketə 15.8 milyon manat güzəşt əsasında vəsaitlər təqdim edilmişdir.

Təqdim edilmiş biznes-planlara uyğun olaraq, layihələrə əsasən 901 yeni iş açılmışdır. Əhalinin ərzaq təminatı yerli istehsalın sayəsində daha çox yaxşılaşmışdır. Respublikanın 19 rayonunda Ağcabədi, Beyləqan, Kürdəmir, Ağsu, İmişli, Hacıqabul, Cəlilabad, Salyan, Xaçmaz, Füzuli, Saatlı, Şamaxı, Yevlax, Ağdaş, Şəmkir, Siyəzən, İsmayilli, Samux və Şəmkirdə 40 min hektar torpağ sahədə 32 iri fermer təsərrüfatı yaradılmışdır. Orta ümumi dəyəri 173.8 milyon manat olan bu təsərrüfatların yaradılması üçün 73.2 milyon manat güzəştə vəsaitlər təqdim edilmişdir.

Sahibkarlığın dövlət müdafiəsi sahəsində bir sıra önəmli tədbirlər həyata keçirilmiş və bu tədbirlər ardıcıl xarakterdədir. Bütün bu tədbirlərin vahid bir sistem kimi həyata keçirilməməsi səmərəliliyi artırır. Ölkədə sahibkarlığ fəaliyyətinin maliyyə vəsaitləri ilə tam təmin edilməsi hələ də problem olaraq qalmaqdadır. İsgüzar fəaliyyətin dövlətin mövcud real imkanlarından istifadə səviyyəsi hələ də xeyli aşağıdadır. Sahibkarlığı fəaliyyətinin qeyri maliyyə tədbirləri ilə də zəif müdafiəsi səmərəli işgüzar fəaliyyətin imkanlarını məhdudlaşdırır. Sahibkarlığı fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsində iqtisadi üsullar inzibati metodları tam şəkildə əvəz edilməmişdir. Sahibkarlıq fəaliyyətinin tənzimlənməsi iqtisadi üsullarla tənzimlənməsi sahəsindəki dövlət siyasəti isə sivil sahibkarlığ fəaliyyətini inkişaf etdirməlidir. [28.464.s.]

Bu baxımdan, azad işgüzar fəaliyyət dövlət müdafiə mexanizmini yaratmalı və zəruri olan bu fəaliyyətin ölkənin iqtisadi qüdrətinin artırılmasına istiqamətləndirməli və dövlətin maraqlarına uyğun inkişaf etdirməlidir. Sahibkarlıq fəaliyyəti müdafiə sistemi təkmilləşdirilməlidir. Daha çox dərəcədə dövlətin müdafiəsinə ehtiyac olan kiçik biznesin inkişafı baxımından bu sahəyə daha çox əhəmiyyət verməlidir.

Sahibkarlığın inkişafında dövlət büdcəsi hesabına maliyyə müdafiəsinin təmini məqsədilə büdcənin xərclər hissəsində «Sahibkarlığın inkişafı» adlı xüsusi maddə nəzərdə tutulmuşdur. Bu maliyyələşməni həyata keçirən qurum Dövlət Antiinhisar Ssyasəti və Sahibkarlığa Kömək Komitəsinin nəzdində Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu səmərəli fəaliyyət göstərir. Bir tərəfdən büdcədə bu fond üçün nəzərdə tutulmuş vəsaitin ayrılması ilə bağlı çətinliklər, digər tərəfdən ayrılmış vəsaitin istifadəsinin təkmil mexanizminin mövcud olmaması bu fondun fəaliyyətin səmərəliliyini azaltmır.

Dövlət büdcəsi hesabına sahibkarlığ fəaliyyəti strukturları maliyyələşdirilən zaman bazar münasibətlərinin bu subyektlərinin digər real maliyyə münasibətlərindən istifadə imkanları araşdırılır. Bu baxımdan dövlət büdcəsi hesabına məqsədli və səmərəli maliyyələşdirmə qərarın qəbul edilməsi inkişafa güclü təsir edir. Belə yanaşma konkret biznes-plan əsasında investisiya layihələrin maliyyələşdirilməsi məqsədə uyğunluğun olmalıdır. Sahibkarlığ fəaliyyəti strukturu maliyyələşdirilməsi yuxarıda göstərilən mexanizmlərin bu dövrdə məhdud olması və büdcə vəsaitlərindən səmərəli istifadə edilməsini təmin etməlidir.

Respublikada investisiya layihələrin maliyyələşdirilməsi üçün bu formanın tətbiqi daha əhəmiyyətlidir. Dövlət birbaşa maliyyə müdafiəsi imkanları məhdud olduğundan, maliyyələşdirmədə alternativ formalardan istifadə etmək imkanlarını da dəstəkləyir. Lizinq kompaniyaların meydana gəlməsi, onların fəaliyyətinin tənzimlənməsi səmərəli mexanizmin formalaşması dövlətin səviyyəsinə müxtəlif tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir. Hər şeydən əvvəl, lizinqin inkişafı iqtisadi vasitələrlə stimullaşdırılmalı, bu əməliyyatların normativ-hüquqi bazası daha da möhkəmləndirilməlidir.

Dövlətin sahibkarlığın inkişafında fəaliyyətinin idarə edilməsinin və müdafiəsinin maliyyə xarakterli tədbirlərinin tərkibində konsultativ xidmətlərin təşkili xüsusi ilə əhəmiyyətli hesab edilir. Qeyd etmək yerinə düşər ki, konsultativ biznesin inkişaf etdirilməsi ölkənin iqtisadi inkişafına xüsusi təsir göstərir. Sahibkarlığın inkişafında maliyyə sisteminin fəaliyyətinin idarə edilməsi üçün

konsultativ xidmətin inkişafı tempi kifayət qədər yüksək deyil. Yalnız onu qeyd etmək kifayətdir ki, idarə etmə üzrə Konsultantların Assosiiyaları Avropa İttifaqında təlimatına görə 2012-ci ildə ABŞ-da 81000 konsultant fəaliyyət göstərirmiş. Nəzərə alsaq ki, onların dövryyəsi 17 mlrd. ABŞ dolları həcmində olmuşdur və rəqəm son dövrdə daha da çox artmışdır. İndi isə gəlin görək inkişaf etmiş ölkələrdə idarəetmə məsələlərində konsultativ xidmətlərin inkişafı hansı səviyyədədir. Bunun üçün aşağıdakı cədvələ nəzər yetirək.

Cədvəl №6

Bir sıra ölkələrdə idarəetmə məsələlərində konsultativ xidmətin inkişafı

Ölkələr	1 məsləhətçinin məhsuldarlığı, ABŞ dolları ilə
Almaniya	219411
İsveçrə	206818
Danimarka	180086
Majarıstan	43333
Rusiya	18200

Azərbaycan dövlətin bu istiqamətdə sahibkarlığa kömək məqsədi ilə maliyyə fəaliyyəti və ümumilikdə məsləhət xidməti istiqamətində menecerlərin hazırlanması məsələsində peşəkar məsləhətə ehtiyac daha çox ehtiyac hiss edilir. Bu problemin həlli inkişaf etmiş ölkələrdə şirkətlərin rəhbərləri bazar iqtisadiyatı sistemində kifayət qədər fəaliyyət təcrübəsinə malikdirlər. Lakin respublikamızda bu sistemdən istifadəyə keçidin hazırkı mərhələsi lazımı səviyyədə deyil.

Bu baxımdan, ölkəmizdə sahibkarlığın fəaliyyətinin işgüzar mərkəzləri, konsaltinq şirkətləri yaradılmalı və bu proses sürətlənməlidir. Nəzərə alsaq ki, onların fəaliyyəti üçün meydan genişləndirilməlidir. Bu şirkətlərdə işləyən konsultantların özlərinin peşəkarlığı yüksək olmalıdır.

Bu istiqamətdə sahibkarlığın inkişafına dövlət müdafiəsi bu və ya digər variantın seçilməsi ölkənin inkişaf səviyyəsini göstərməklə, müasir sosial-

iqtisadi şəraitin, inkişafın hazır ki, mərhələsi və qarşıya qoyulmuş vəzifələrin və digər amillərin təsirinə əsasən şərtlənməlidir. Bu amillərin təsiri nəzərə alınarsa, sahibkarlığın fəaliyyətinin müdafiəsi və inkişafı dövlətin sistemli daxilində əlaqələndirilmiş tədbirlər əsasən iki istiqamətdə həyata keçirilməlidir:

1). Sahibkarlığın dövlət tərəfindən maliyyə müdafiəsi;

2). Sahibkarlığın qeyri maliyyə xarakterli müdafiə tədbirlərinin reallaşdırılması imkanları.

Sahibkarlığın inkişafında konsaltinq sisteminin fəaliyyətinin idarə edilməsində informasiya təminatının həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır. Dövlətin sahibkarlığın müdafiəsi və inkişafında konsaltinq şirkətlərinə xüsusi yer verməsi lazımdır. Bu baxımdan, hazırda ölkəmizdə bu sahədə Tasis proqramı çərçivəsində yaradılmış KOSİA-SMEDA kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı üçün agentliyin səmərəli fəaliyyət göstərir. Bu təşkilatın əsas məqsədi Avropadan gələn informasiyaların yerli sahibkarların fəaliyyəti üçün çatdırılması və əksinə yerli Avropa bazarına çıxmaq üçün köməklik göstərməkdən ibarətdir. Lakin Azərbaycanda sahibkarlığın fəaliyyətinin xidmət edən vahid informasiya mərkəzi mövcud deyil. Belə bir konsaltinq qurumunun yaradılması, əlbətdə özəl sektorda, işgüzar fəaliyyətin inkişafına kömək edərdi.

Sahibkarlığın inkişafında konsaltinq sisteminin fəaliyyətinin idarə edilməsində dövlət müdafiəsi sisteminin şərti olaraq ayrılmış bu iki tərkib hissəsinin (maliyyə və qeyri maliyyə tədbirləri) bir-biri ilə sıx əlaqədə olması önəmli şərtidir. Əlbətdə, kifayət qədər idarə etmə təcrübəsinin olmaması sahibkarlığın fəaliyyətini mövcud olan maliyyə mənbələrindən səmərəli istifadə etmək və lazımı mənfəət əldə etmək imkanlarını aşağı salır.

Qloballaşma şəraitində sahibkarlığın inkişafında konsaltinq xidmətinin fəaliyyətinin idarə edilməsində, dünya təcrübəsi nəzərə alınmaqla sahibkarlığın fəaliyyətinin tənzimlənməsi istiqamətində təşkilati təminatın reallaşmasını etmədən bu problemin həllinə heç cür nail olmaq olmaz. Son dövrlərdə bazar iqtisadiyyatının təşkilati sisteminin formalaşdırılması istiqamətində müəyyən tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu tədbirlər dövlət

idarəetmə orqanlarının fəaliyyətini inkişafın strateji məqsədlərinin həyata keçirilməsinə istiqamətləndirilmişdir. Lakin şirkətlərin real sərbəstliyinin təmin edilməsinə yönəlməmişdir. Bu baxımda, respublikada sahibkarlığın fəaliyyətini daha yüksək inkişafının necə təşkili şəraitinin müasir təhlili göstərir ki, bu sahədə də problemlər kifayət qədərdir lakin bu problemlərin həlli mümkündür.

Ölkədə sahibkarlığın inkişafında konsaltinq sisteminin fəaliyyətinin idarə edilməsi üçün əlverişli iqtisadi mühitin yaradılmasında düzgün vergi siyasətinin aparılması mühüm şərtədir. Bu istiqamətdə son dövrdə həyata keçirilmiş tədbirləri müsbət qiymətləndirilməlidir. Lakin qeyd edilməlidir ki, vergilərin büdcə gəlirinin əsas hissəsinin təşkil etməsi, onların yüksək səviyyədə olmasına bəzət qazandırmamalıdır. Sahibkarlığın fəaliyyətinin inkişafının ön plana çəkildiyi hazırkı dövrdə vergilərin istehsalı stimullaşdırmaq kimi funksiyası fiskal məqsədlərin yerinə yetrilməsi üçün ön plana keçməsi vacib şərtədir.

Bu baxımdan, sahibkarlığın inkişafında konsaltinq xidmətinin fəaliyyətinin səmərəli təşkili istiqamətində respublikaya idxal və ixrac edilən xammal və materialların güzəştli vergiyə cəlbilənləri müəyyən etmək və siyahını daima yeniləmək lazımdır. Eləcə də, elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərinin istehsala tətbiqini stimullaşdırmaq məqsədi ilə müəssisələrin mənfəətinin bu istiqamətdə istifadə edilən hissəsi vergiyə cəlb etmə zamanı nəzərə alınması vacibdir.

Aparılan tədqiqatlar onu deməyə əsas verir ki, vergi sisteminin təmilləşməsi yalnız vergi dərəcələrində müvafiq dəyişiklikləri nəzərdə tutmamalıdır. Bu, eyni zamanda vergi orqanlarının iqtisadi fəaliyyət zamanı subyektlər ilə münasibətlərinin demokratikləşdirilməsi deməkdir.

Dövlətin konsaltinq əsasında sahibkarlığın inkişafı sisteminin fəaliyyəti üçün əlverişli işgüzar mühitin təmin edilməsi məqsədi ilə peşəkarlığın müdafiəsi və tənzimlənməsinə lazımdır. Bu zaman dövlət sisteminin tərkib hissəsi kimi həyata keçirilməli olan əsas tədbirlər, fikrimizcə, aşağıdakı kimi ümumiləşdirilməlidir:

Konsaltin əsasında sahibkarlığın inkişafı sisteminin fəaliyyətinin dövlət tərəfindən müdafiəsi sahəsində:

- konsaltinq əsasında dövlət büdcə vəsaitlərindən səmərəli istifadəni təmin edən iqtisadi mexanizmlər tətbiq etməklə bu fəaliyyətin maliyyəsinin müdafiəsini həyata keçirilməlidir;

- konsaltinq əsasında sahibkarlığın inkişafında maliyyə-kredit sisteminin fəaliyyətinin maliyyə vəsaitləri ilə təminatının digər mənbələrindən istifadə edilməsinə şərait yaradılmalıdır;

- konsaltinq əsasında, zəruri bazar elementlərinin formalaşması istiqamətində institusional dəyişikliklərin həyata keçirilməsi prosesi sürətləndirilməlidir və bu sahədə qənaətbəş inkişaf təmin olunmalıdır;

- idarə olunma etmə məsələlərində konsultativ və texniki xidmət, sahibkarlığın fəaliyyətinin informasiya sisteminin yaradılması və digər qeyri-maliyyə xarakterli müdafiə tədbirləri həyata keçirilməsi vacibdir.

Sahibkarlığın inkişafında maliyyə-kredit sisteminin fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi sahəsində isə:

- bu tənzimlənmənin təşkilatı təminatı reallaşdırılır;

- vergi siyasətinin sivil qaydada sahibkarlığı fəaliyyətinin stimullaşdırılması istiqamətində yenidən təşkil edilməsi;

- işgüzar fəaliyyətin tənzimlənməsində kredit, büdcənin tənzimlənməsi, iqtisadi vəsaitlərindən səmərəli istifadə sahibkarlığın fəaliyyətinin sahə və regional strukturlarının optimallaşdırılması.

2.2. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsinin iqtisadi inkişafa təsiri

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsinin iqtisadi inkişafa təsiri, sahibkarlığın inkişafında problemlərin və onların həllinin nəzəri əsasları istər bazar iqtisadiyyatının hərtərəfli əsaslandırılmış nəzəriyyəsinin yaradılması önəmli məsələlərdən hesab edilir. Bu baxımda qarışıya qoymuş məqsəd iqtisadi elminin, istərsə də cəmiyyətin təbəqələri arasında gedən elmi müzakirlərdə diqqət mərkəzində olan problemlərdən hesab edilir. Bu da tamamilə aydındır, çünki söhbət iqtisadi səmərəliliyin səviyyəsindən və ölkədə olan əhalinin yaşayış səviyyəsinə və sosial-iqtisadi şəraitə bilavasitə təsir göstərən amillərdən gedir.

Sahibkarlığın inkişafında biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsinin iqtisadi inkişafa təsirinin təşkilatı nəzəriyyəsi bu fəaliyyətin formalaşması və inkişafının təşkilatı şəraitin, təşkilati-iqtisadi əsasların, işgüzar fəaliyyətin əsas təşkilati formaları və onlarla əlaqədar olan təşkilati struktur məsələlərini əhatə etdiyindən mühüm əhəmiyyət daşıyır. [20.464.s.]

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsinin iqtisadi inkişafa təsir etməsi, sahibkarlığın inkişafında maliyyə-kredit sisteminin fəaliyyətinin düzgün idarə edilməsinin inkişaf səviyyəsi ilə sıx bağlıdır. Ayrı şəkildə götürülən hər bir təsərrüfat subyekti bazar iqtisadiyyatının mühitinin yaratdığı imkanlardan məqsədəuyğun istifadə etçəlidir. Bu baxımdan müəyyən edilən digər tərəf konkret hansısa ölkədə formalaşırsa deməli iqtisadi şəraitdən çox asılıdır. Sahibkarlığın daha yaxşı inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadiyyatında tutduğu əhəmiyyətli mövqe, daha çox bu ölkələrdə işgüzar fəaliyyətin zəruri mühitinin yaradılmasından asılıdır.

Buna misal olaraq, Yaponiyanı göstərmək olar, yalnız Oasoko şəhərində biznesin müdafiəsi ilə 600 nəfər işçi məşğul olur. Burada, söhbət bürokratlardan deyil, biznesin inkişafına mane olan problemlərinin real həlli ilə məşğul olan müxtəlif mütəxəssislərdən gedir.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsinin iqtisadi inkişafa təsiri aspektindən sahibkarlığın inkişafında maliyyə-kredit sisteminin fəaliyyətinin səmərəli idarə edilməsinin inkişafı üçün zəruri mühitin formalaşması onun təşkilati-iqtisadi əsaslarının yaradılması çox əhəmiyyətlidir. Bu təşkilati-iqtisadi əsasları xarakterizə etməzdən əvvəl, fikrimizcə onların formalaşmasının əsas prinsipləri üzərində dayanacaq.

Nəzərə alsaq ki, işgüzar fəaliyyətin bütün iştirakçıları üçün mövcud şəraitdən eyni dərəcədə istifadə imkanları yaradılması bazar subyektlərinin bərabər hüquqlu prinsiplərindən yaranır. Sahibkarlığın fəaliyyətinin idarə edilməsinin təşkilati-iqtisadi əsaslarının formalaşması və onlar arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin nəzərə alınması vacib məsələdir. Bu əsasda vətəndaşlara sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmağa şərait yaradılması elementlərin bütün sistemi kimi baxılmaq prinsipial məsələ hesab edilir.

Qloballaşma şəraitində biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsinin iqtisadi inkişafa təsiri, sahibkarlığın inkişafında maliyyə sisteminin fəaliyyətinin texniki təminatının həyata keçirilməsində ABŞ, İngiltərə, Almaniya, İsveçrə və bir çox digər ölkələrdə müəvvəqiyyətlə fəaliyyət göstərən lizinq kompaniyaları mühüm əhəmiyyət daşıyırlar və bazarda mühüm rol oynayırlar. Bu kompaniyalar ilə şirkətlər arasında çevik və universal təsərrüfat əlaqəsi formalaşmışdır. Olaraq, operativ, natamam amortizasiya ilə səciyyələnir və maliyyə istiqamətində tam və ya dəyri xeyli hissəsinin amortizasiyasını nəzərdə tutmaqla, lizinq əsasında əməliyyatlar həyata keçirilir. [29.472.s.]

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsinin iqtisadi inkişafa təsiri, bu fəaliyyətin ümumi təşkilati şəraiti təmini edən inkişaf etmiş bazar infrastruktur obyektlərinin mövcudluğu və səmərəli fəaliyyəti zəruri olmalıdır. Müəyyən funksiyaları yerinə yetirən bank şəbəkəsi, birja, sığorta sistemi, investisiya fondları, lizinq kompaniyaları, işgüzar mərkəzlər, auditor şirkətləri bu infrastrukturun elementləridir. Kredit müəssisələrinin geniş sisteminin təşkili sahibkar ideyasının bu vəsaitə ilə təmin edilməsi və həyata keçməsi üçün əlverişli şərait yaratdığına çox önəmlidir. Bu baxımdan, bu

məsələnin həlli, zəruri maliyyə vəsaitinin tapılması probleminin həllinə imkan yaradır.

Qeyd etmək lazımdır ki, bazar iqtisadiyyatının qanunları ilə fəaliyyət göstərən ölkələrdə sahibkarlıq bölməsinə kommersiya banklarının geniş sistemi xidmət edir. Belə ki, ABŞ-da yalnız kiçik biznesə maliyyə xidməti göstərən kommersiya banklarının ümumi sayı 11 mindən çoxdur.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsinin iqtisadi inkişafa təsiri sahibkarlığın fəaliyyətinin iadrə edilməsinin zəruri təminatının həyata keçirilməsində kiçik müəssisələrin sabit inkişafına şərait yaradan maliyyə fondları da yaxından kömək edir. Əsasən büdcə vəsaiti hesabına fəaliyyət göstərən bu fondlar banklar üçün təminatı kimi hesab edilir. İqtisadiyyatın konkret ölkə üçün üstün sayılan sahələrində sahibkarlığın fəaliyyəti strukturları inkişafı üçün subsidiyalardan istifadə etmək lazımdır.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsi iqtisadi inkişafa təsiri, büdcə vəsaitindən səmərəli istifadəni təmin etməklə yanaşı, məqsədli kreditlərin alınması imkanını verir. Məsələn: ABŞ-da fəaliyyət göstərən maliyyə fondlarının vəsaitinin çox cüzi hissəsi subsidiyaların verilməsinə sərf edilir. Onlar əsas etibarı ilə, yeni fəaliyyətə başlayan, istehsalı texniki cəhətdən yenidən qurulmasını həyata keçirən kiçik sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə strukturlarını maliyyələşdirən banklar üçün kredit təminatı kimi səmərəli istifadə edilməkdədir.

Tələb və təklifin uyğunlaşdırılması funksiyasını yerinə yetirən birja sistemi sahibkarlıq infrastrukturunda mərkəzi yerlərdən birini tutur. Əmtəə, fond, valyuta, informasiya birjaları sahibkarın müstəqil fəaliyyətinə şərait yaradır. Bu zaman kapitalın cəlb edilməsi, məhsulun reallaşdırılması, zəruri ehtiyatların və bazar konyukturunu əks etdirən informasiyanın əldə edilməsi, maddi təminatın həyata keçirilməsi və digər problemlərin həllinə imkan yaradır.

Bu istiqamətdə bəs bizdə vəziyyət necədir, gəlin Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən birjanın fəaliyyətinə nəzər yetirək.

Cədvəl №7

Azərbaycan Respublikasında birjaların fəaliyyəti

Göstəricilər	2010	2011	2012	2013	2014	2015
İstehlak malları üzrə. Milyon manat.	0.0	0	0	0	0	0
İstehsal-texniki təyinatlı məhsullar üzrə. Milyon manat.	0.1	0	0	0	0	0
Daşınmaz əmlak üzrə. Milyon manat.	0.1	0	0	0	0	0
Pul ehtiyatlarının satışı üzrə. Milyon manat.	0.0	0	0	0	0	0
Valyuta ehtiyatlarının satışı üzrə. Milyon manat.	710.5	0	0	0	0	0
Qiymətli kağızlar üzrə. Milyon manat.	2230.3	0	0	0	0	0
Sair məsələlər üzrə. Milyon manat.	0.0	0	0	0	0	0
Ümumi birja dövriyyəsi. Milyon manat.	2941.0	0	0	0	0	0

Bu cədvəl Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında tərtib edilmişdir.

Biz burada birjanın fəaliyyətindən onun zəif fəaliyyətini görürük. Bu isə müasir mövürün tələblərinə cavab vermir. Cədvəldən göründüyü kimi bu istiqamətdə aktivlik yalnız 2010-cu ildə olmuşdur.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsi iqtisadi inkişafa təsiri, şirkətlər arasında olan kooperasiya, onların icarəsi, ticarəti və istehsalda əssli vəsait qoyuluşunu tələb edir. Bu məsələ eyni zamanda, maliyyələşdirilmənin forması kimi, çıxış edir. Nəzərə alsaq ki, lizinqin mühüm üstün cəhəti ondan ibarətdir ki, burada icarədar, sahibkar maşın və avadanlıqların tam dəyərini birdəfəlik ödəməkdən azad olur və kapitalını başqa istiqamətlərə yönəltmək imkanını əldə edə bilər.

Lakin bu məsələ yeni, maliyyə vəsaitlərinin fəaliyyəti nəticəsində mənfəət təminatı verməyən və risklə bağlı olan iqtisadiyyat kimi xarakterizə

edilə bilər. Əlbətdə burada müxtəlif risklərdən qorunmaq üçün sığorta əməliyyatları tətbiq edilə bilər. Digər tərəfdən, biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsi iqtisadi inkişafa təsiri, onunla bağlı olur ki, şirkətlərin strukturları bazar konyukturunun gözlənilmədən dəyişilməsi və ya təbii fəlakətlərə daha çox həssas olması əsasında bu sistemin mövcudluğunu daha zəruri edir. Dövlət və müstəqil xüsusi şirkətləri əhatə edən sığorta sistemi şirkətlərin səmərəli inkişaf şəraitini təmin etməklə, stabil inkişafı təmin edir. Özünəməxsus olan borc kapitalı ilə risk edən sahibkar müəyyən rahatlıq hiss edir.

Bu baxımdan, ABŞ-da biznesin problemləri ilə məşğul olan xüsusi komitə, Yaponiyada orta və kiçik biznes idarə edən xüsusi qrup fəaliyyət göstərir. Bu strukturların yaradılmasında əsas məqsəd, biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsi iqtisadi inkişafa təsirini təmin etmək və işgüzar fəaliyyətin inkişafı üçün, müasir bazar strukturlarını formalaşmaqdan ibarətdir. Bu baxımdan, işgüzar dairələrin mənafeələrini nəzərə alaraq, hüquqi müdafiə etməklə, idarə etmənin bu bazar strukturuna uyğunlaşdırmaqla, sahibkarlıq fəaliyyətini inkişaf etdirməkdir. Bundan əlavə, müxtəlif proqramlarının təhlili və qiymətləndirilməsini məsələləri həyata keçirilməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsi iqtisadi inkişafa təsiri baxımından, sahibkarlığın inkişafında maliyyə sisteminin fəaliyyətini düzgün idarə edilməsi və digər təşkilati-hüquqi formaların tətbiqi lazımdır. Hazırda biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsi iqtisadi inkişafa təsiri, biznesin təşkilinin daha çox yayılmış və perspektivli forması olan korporasiyada mülkiyyətçi və sahibkar funksiyaları artıq bir-birindən tamamilə ayrılmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda deyilənlər, biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsi iqtisadi inkişafa təsiri, işgüzar fəaliyyətin təşkilinin yalnız ümumi cizgilərini ifadə edir. Dünya praktikasında göstərilən hüquqi formalarda, biznesin regional inkişaf aspektlərinin düzgün idarə edilməsi

iqtisadi inkişafa təsirini təmin etmək üçün, biznesin müxtəlif təşkilati variantları tətbiq edili.

2.3 Biznesin regional inkişaf aspektlərinin müasir xüsusiyyətləri

2015-ci ili Prezident İlham Əliyevin sərəncamına əsasən “Kənd Təsərrüfatı ili” elan edilmiş və bu istiqamətdə bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir. Azərbaycan Sahibkarlar Konfederasiyası qarşısında mühüm vəzifələr qoyulmuş və yerinə yetirilmişdir. Dünyada Azərbaycan Respublikasında istehsal edilən kənd təsərrüfatı məhsulları rəqabətin tələnlərinə cavab verməli və yeni emal müəssisələrinin tikilməsi sahibkarlar qarşısında bir vəzifə kimi qldırılmışdır.

Prezidentimizin “Sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” 2014-cü ildə verilmi. fərmanı, sahibkarlığın inkişafına göstərilən diqqət və qayğının nəticəsidir. Əlbətdə sahibkarlar bunu çox səmimi formada başa düşürlər və öz əmək və bacarıqlarını əsirgəməirlər. [3.7.s.]

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin müasir xüsusiyyətləri onunla bağlı olur ki, hər bir dövlətin sahibkarlığa maliyyə dəsdəyi iqtisadi quruluşdan asılı olaraq iki başlanğıc cəhəddə məntiqlə əsaslanı bilər. Bunlar aşağıdakılardır:

- 1.Dövlətdə İdarə etmə orqanlarının subyektiv idarə olunması;
- 2.Bazarda obyektiv iqtisadi qanunlar.

Birinci halda, söhbət ehtiyatların bölüşdürülməsindən gedir. Bunun köməyi ilə əldə edilmiş mənfəət əsasında planlaşdırılmış direktiv iqtisadiyyatdan gedə bilər. Bu bölgələr hər bir qrupun hüquq əsasında verilən qaydalara əsaslanmalıdır. Bax, bu səbəbdən də planlaşdırılmış və direktivlərə əsaslanan iqtisadiyyat çox zaman inzibati komanda iqtisadiyyatı kimi başa düşülür.

Digər halda yəni, ikinci halda, elmi iqtisadiyyata əsaslanan nəzəri cəhətdən bu məsələ iqtisadi ədəbiyyatlarda, bazar iqtisadiyyatı adlanır. Bazar iqtisadiyyatı məhsulun alqı-satqısı zamanı yaranan iqtisadi münasibətlərə əsaslanan iqtisadi bir proses hesab edilir. Bu zaman qanunlara əsaslanaraq

istehsalçının və istehlakçının tələbatı bir-biri ilə üst-üstə düşür. Burada bazarda olan iqtisadi əlaqələrinin müxtəlif subyektlər iştirak edə bilirlər.

Bunları əlbətdə fiziki və hüquqi şəxslərə ayırmaq lazımdır. Bunlar, hüquqi şəxslərin təşkilati formalarından heç asılı olmayaraq səhmdar cəmiyyətlərə, kooperativlərə, briqadalara, banklara, assosiasiyalara, şirkətlərə, konsernlərə bölünərək, təsərrüfat obyektləri formasında təqdim edilə bilirlər. Bazar iqtisadiyyatı subyektləri alıcılar və ya satıcılar kimi çıxış etmək imkanına malikdirlər. Bazar iqtisadiyyatı əsasına uyğun, satıcılar və ya alıcıların marağını ödəmək üçün, münasibətlərin əsası durmalıdır. Bu zaman satıcı çalışır ki, istehsal etdiyi öz məhsulu və ya xidmətlərini müştəriyə satsın satsın, alıcı isə çalışır ki, özünə lazım olan məhsulları almaqla tələbatın ödəsin.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin müasir xüsusiyyətləri onunla bağlı olur ki, sahibkarlığın inkişafı maliyyə sisteminin fəaliyyətinin idarə edilməsi şəraitində onun kateqoriyalarının mənasını və iqtisadi tərkibini, istehsal malları, bazar, tələbə, təklif kimi məsələləri köklü şəkildə bilmək çox önəmlidir.

Bazarda çevik fəaliyyət göstərmək üçün əlbətdə informasiya kommunikasiya texnologiyalarının rolu böyükdür və burada xüsusi yeri kompüterlər oynayır. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikasının və onun regionlarının kompüterlərlə təhçis olunması məsələsi çox önəmlidir. Gəlin baxaq görək respublikada və onun regionlarında vəziyyət necədir. Bu əsasla biz aşağıdakı cədvəli tərtib etdik ki, görək bu istiqamətdə vəziyyət hansı səviyyədədir.

Cədvəl №8

Azərbaycan Respublikasının regionları üzrə müəssisə və şirkətlərdə kompüterlərin illər üzrə mövcud sayı

Göstəricilər:	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ölkə üzrə müəssisələrdə mövcud olan kompüterlərin sayının miqdar vahidi.	146259.0	173588.0	200948.0	226736.0	253597.0	260345.0
Bakı şəhəri və onun qəsəbələri. Miqdar vahidi.	89136.0	105919.0	125764.0	141242.0	157249.0	160724.0
Abşeron iqtisadi rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	6394.0	7346.0	8878.0	11093.0	13365.0	13406.0

Abşeron rayonununüzü. Miqdar vahidi.	2284.0	2456.0	2628.0	2868.0	3146.0	3157.0
Xızı rayonu üzrə.Miqdar vahidi.	182.0	204.0	214.0	237.0	248.0	265.0
Sumqayıt şəhəri üzrə. Miqdar vahidi.	3932.0	4688.0	6038.0	7992.0	9973.0	9988.0
Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	10505.0	12643.0	14067.0	15577.0	17294.0	18008.0
Ayrı Ağstafa rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	468.0	622.0	717.0	744.0	878.0	943.0
Ayrı Daşkəsən rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	259.0	266.0	288.0	325.0	433.0	458.0
Gədəbəy rayonu üzrə.Miqdar vahidi.	658.0	812.0	939.0	1007.0	1105.0	169.0
Goranboy rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	679.0	879.0	1003.0	1034.0	1054.0	1094.0
Göygöl rayonu üzrə, Miqdar vahidi.	489.0	539.0	542.0	958.0	1079.0	1176.0
Qazax rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	625.0	869.0	962.0	977.0	1042.0	1125.0
Samux rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	429.0	505.0	514.0	539.0	598.0	649.0
Şəmkir rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	1177.0	1374.0	1538.0	1765.0	1919.0	1983.0
Tovuz rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	963.0	1095.0	1145.0	1298.0	1513.0	1589.0
Gəncə şəhəri üzrə. Miqdar vahidi.	4639.0	5529.0	6109.0	6574.0	7295.0	7418.0
Naftalan şəhəri üzrə. Miqdar vahidi.	129.0	169.0	324.0	376.0	398.0	418.0
Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	4839.0	5889.0	6595.0	7766.0	8308.0	8665.0
Balakən rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	655.0	688.0	848.0	997.0	1144.0	1185.0
Qax rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	476.0	587.0	673.0	697.0	789.0	809.0
Qəbələ rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	827.0	989.0	1063.0	1143.0	1289.0	1374.0
Oğuz rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	424.0	507.0	558.0	602.0	658.0	746.0
Zaqatala rayonu üzrə. Miqdar vahidi	966.0	1217.0	1312.0	1425.0	1516.0	1548.0
Şəki rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	1503.0	1908.0	2148.0	2915.0	2916.0	3009.0
Lənkəran iqtisadi rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	5596.0	6518.0	7123.0	8238.0	9188.0	9257.0
Astara rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	738.0	819.0	958.0	1184.0	1338.0	1394.0
Cəlilabad rayonu üzrə. Miqdar vahid	955.0	1115.0	1144.0	1168.0	1249.0	1373.0
Lerik rayonu üzrə.Miqdar vahidi.	589.0	728.0	788.0	782.0	798.0	908.0
Masallı rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	1174.0	1208.0	1338.0	1644.0	1868.0	1819.0
Yardımlı rayonu üzrə. Miqdar vahidi	407.0	449.0	493.0	576.0	639.0	712.0
Lənkəran rayonu üzrə. Miqdar vahid	1738.0	2204.0	2409.0	2889.0	3302.0	3058.0

Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	3648.0	4238.0	4785.0	5198.0	5929.0	6095.0
Şabran rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	408.0	478.0	522.0	585.0	667.0	722.0
Xaçmaz rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	879.0	1062.0	1185.0	1208.0	1245.0	1267.0
Quba rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	993.0	1225.0	1568.0	1735.0	2008.0	2072.0
Qusar rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	905.0	1004.0	1008.0	1123.0	1348.0	1368.0
Siyəzən rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	468.0	478.0	504.0	554.0	668.0	673.0
Aran iqtisadi rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	13889.0	16198.0	17646.0	19263.0	21455.0	22717.0
Ağcabədi rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	898.0	978.0	1113.0	1225.0	1318.0	1408.0
Ağdaş rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	548.0	758.0	856.0	958.0	1147.0	1186.0
Beyləqan rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	615.0	786.0	787.0	899.0	1018.0	1099.0
Bərdə rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	1043.0	1208.0	1298.0	1474.0	1643.0	1713.0
Biləsuvar rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	587.0	718.0	848.0	863.0	1039.0	1116.0
Göyçay rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	863.0	1037.0	1173.0	1215.0	1308.0	1368.0
Hacıqabul rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	522.0	668.0	688.0	693.0	856.0	885.0
İmişli rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	946.0	954.0	1008.0	1126.0	1358.0	1408.0
Kürdəmir rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	696.0	792.0	872.0	959.0	1054.0	1102.0
Neftçala rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	492.0	448.0	518.0	508.0	539.0	642.0
Saatlı rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	823.0	867.0	962.0	1128.0	1272.0	1356.0
Sabirabad rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	848.0	928.0	1008.0	1014.0	1147.0	1198.0
Salyan rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	905.0	1045.0	1144.0	1326.0	1406.0	1472.0
Ucar rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	507.0	556.0	603.0	657.0	728.0	754.0
Zərdab rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	373.0	422.0	496.0	584.0	654.0	728.0
Şirvan şəhəri üzrə. Miqdar vahidi.	1148.0	1546.0	1618.0	1803.0	1913.0	2016.0
Mingəçevir şəhəri üzrə. Miqdar vahidi.	1257.0	1494.0	1623.0	1766.0	1876.0	1983.0
Yevlax rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	848.0	1015.0	1063.0	1088.0	1208.0	1313.0
Yuxarı-Qarabağ iqtisadi rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	1826.0	1922.0	2223.0	3113.0	3514.0	3626.0
Ağdam rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	453.0	253.0	254.0	908.0	972.0	988.0
Tərtər rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	459.0	538.0	614.0	632.0	704.0	726.0
Xocavənd rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	118.0	143.0	144.0	175.0	187.0	196.0

Xocalı rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	11.0	116.0	138.0	147.0	158.0	168.0
Şuşa rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	128.0	145.0	218.0	338.0	502.0	514.0
Cəbrayıl rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	273.0	293.0	318.0	329.0	376.0	393.0
Füzulı rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	398.0	446.0	547.0	588.0	626.0	647.0
Xankəndi şəhəri üzrə. Miqdar vahidi.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	923.0	1095.0	1287.0	1684.0	1768.0	1838.0
Kəlbəcər rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	167.0	172.0	279.0	283.0	307.0	323.0
Laçın rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	175.0	228.0	238.0	346.0	368.0	383.0
Zəngilan rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	217.0	238.0	288.0	498.0	533.0	555.0
Qubadlı rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	369.0	458.0	484.0	562.0	566.0	584.0
Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	2575.0	3028.0	3308.0	3705.0	4576.0	4679.0
Ağsu rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	679.0	798.0	883.0	1059.0	1183.0	1207.0
İsmayilli rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	779.0	939.0	1047.0	1194.0	1622.0	1649.0
Qobustan rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	295.0	303.0	368.0	386.0	425.0	448.0
Şamaxı rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	826.0	988.0	1016.0	1068.0	1352.0	1379.0
Naxçıvan iqtisadi rayonu üzrə. Miqdar vahidi.	6945.0	8407.0	9288.0	9874.0	10967.0	11438.0

Bu cədvəl Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında tərtib edilmişdir.

Əlbəttə biz bu cədvəl əsasında adambaşına düşən kompüterlərin sayı hesablayıb yaxşı bir təhlil apara bilərik. Lakin magistr işinin həcmində məhdudiyyətlər olduğu üçün bunu tamamlamaq məcburiyyətindəyik. B baxımdan, bu poraqrafın sonunda yalnız əsas məsələləri vurğulamaq istərdim.

Birinci onu qeyd etmək lazımdır ki, biznesin regional inkişaf aspektlərinin müasir xüsusiyyətləri onunla bağlıdır ki, əmtəə əmək məhsuludur və əmək məhsulu əmtəə olması üçün insanların müəyyən tələbatını ödəməlidir.

İkinci, biznesin regional inkişaf aspektlərinin müasir xüsusiyyətləri, sahibkarlığın inkişafında maliyyə sisteminin fəaliyyətinin əmtəələrinin realizə edilməsi sosial iqtisadi şərtlər daxilində mümkündür. Ona görə də bazar münasibətləri sitehsalı və istehlakı tənzimləyən xüsusi bir alətdir.

Üçüncü, biznesin regional inkişaf aspektlərinin müasir xüsusiyyətləri, istehlak istehsalının əsas məqsədindən keçir.

Dördüncü, biznesin regional inkişaf aspektlərinin müasir xüsusiyyətləri, bölgü və mübadilə mərhələlərinin müxtəlif əhəmiyyətlərə malik olmasından keçir.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin müasir xüsusiyyətləri, sahibkarlığın inkişafında maliyyə sisteminin fəaliyyətinin pul vasitələri ilə təmin olunmuş əmtəələrə tələbin təzahür forması kimi başa düşülməlidir. Bazar iqtisadiyyatının regional inkişaf aspektlərinin müasir xüsusiyyətləri fəaliyyət aspektlərinə bölünür.

Beşinci, qiymət-rəqabətin obyektidir baxımından, rəqabət müəssisələri və digər təsərrüfat subyektlərinin, səhmdar cəmiyyətlərinin, kooperativlərin, birjaların, birlik, assosiasiya və s. biznes subyektləri arasında olan səmərəli mübarizəsi üzərində həyata keçir. Bazarda rəqabət həm də istehsalçılar, satıcılar, alıcılar, tərəfindən formalaşmalıdır.

Biznesin regional inkişaf aspektlərinin müasir xüsusiyyətləri incə məsələ olduğundan, bazar iqtisadiyyatı mexanizmləri planlı direktiv iqtisadiyyata nisbətən daha mürəkkəbdir. Bazar iqtisadiyyatına siyasi hadisələr, dövlət başçıları və hökumət xadimləri onların səhhəti, nüfuzu, siyasi vəziyyətin qeyri-sabitliyi, cinayətkarlığın səviyyəsi, dövlətə olan etimad və s. məsələlər təsir edə bilər.

III Fəsil. Biznesin regional inkişaf aspektlərinin gələcək istiqamətləri

3.1. Biznesin regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər

Biznesin regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlərə əsasən, sahibkarlığın inkişafı, əlverişli biznes mühitin yaradılması məqsədi ilə həyata keçirilən tədbirlər günü-gündə sürətlənir və öz nəticələrini verməkdədir. Dünya təcrübəsinə uyğun islahatların aparılması xalqımızın aparıcı mütəxəssisləri tərəfindən istiqamətlənir və qiymətləndirilir. Bu baxımdan müəyyən edilmiş strateji istiqamət hazırda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılır. Bu istiqamətdə aparılan ardıcıl həyata keçirilən iqtisadi inkişaf strategiyası bazarda yaranan tələblərdən irəli gəlir. Bu baxımdan, iqtisadiyyat davamlı və tarazlı inkişafı baxımından təmin edilir.

Nəzərə alsaq ki, biznesin regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlərə əsasən, 2016-cı ildə Azərbaycan Respublikası dövləti Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən dekabrın 28-nə olan məlumata əsasən 190 milyon manat sahibkarlara güzəştli kreditlər vermişdir. Bu fondun 2016-cı ildə fəaliyyəti nəticəsində 2500- yxın sahibkarın investisiya layihəsi kreditləşdirilmişdir. Bu kreditləşmiş layihələr əsasında 8100-də çox yeni iş yerləri açılmışdır.

Verilmiş güzəştli kreditləri 74% Azərbaycan Respublikasının regionlarına verilmişdir. Onlardan 26%-i Bakı və onun qəsəbələrinə verilmişdir. Bu verilən kreditlərin 82.3%-i aqrar sektorun, 17.7%-i isə sənaye və digər sahələrin inkişafına yönəldilmişdir. İldə sahibkarlara 190 sahibkarlığa Kömək Milli Fondu sahibkarlıq

Biznesin regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər əsasında, sahibkarlığın inkişafı qarşıya qoyulmuş iqtisadi siyasətinin mühüm tərkib hissəsidir. Bu istiqamətdə aparılan ardıcıl siyasət nəticəsində dövlət-sahibkar münasibətləri inkişaf etməkdədir. Bu baxımdan

dövlətin tənzimləmə sistemi, biznes mühitində qanunvericiliyin və inzibati prosedurların təkmilləşdirilməsini tələb edir.

Nəzərə alsaq ki, regionlarda sahibkarlığın inkişafı, sahibkarlığa dövlət dəstəyi mexanizmləri formalaşır və bu istiqamətdə, maarifləndirmə, işgüzar əlaqələrinin qurulması və inkişafı mühüm məsələdir. Bu zaman, müxtəlif növ xidmətlərin göstərilməsi kimi kompleks tədbirlər həyata keçirilməsi önəmli şərtidir.

Regionların iqtisadi cəhətdən inkişafı sürətlə getməsi üçün, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında olan hazırkı mərhələ prioritet vəzifələrin qəbul edilməsi məqsədi dövlət proqramlarının çərçivəsi daxilində uğurla həyata keçirilir. Bu uğurun əldə olunması əsasən özəl sektorun mühüm əhəmiyyətini başa düşərək həyata keçirilməlidir. Bu məqsədlərə uyğun olan siyasətin nəticəsi biznesin mühitinin daha əlverişli olması ilə şərtlənməlidir. [30.s.400.]

Gələcəyə istiqamətlənmiş biznesin regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər əsasında, son illərdə biznes mühitinin əlverişli olması üçün, vergilərin sayının azaldılması və daha da sadələşdirilməsi, sosial istiqamətli sığorta ödənişlərinin müəyyən dərəcədə azaldılması həyata keçirilməkdədir. Hazırda bu istiqamətdə aparılan siyasət sahibkarlara dövlət qayğısı sistemli şəkllə salınmaqdadır. Biznesin regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər əsasında, sahibkarlığın dövlət dəstəyi tədbirləri səmərəsi tam təmin edilməsinə nail olunmalıdır. Gələcəyə istiqamətlənmiş bu strateji xətt həyata keçirilməsi üçün, ardıcıl və səmərəli tədbirlər həyata keçirilməlidir. [21.30.s.]

Biznesin regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər əsasında, sahibkarlara dövlətin maliyyə dəstəyi mexanizmləri yaradılmışdır. Bu mənbə xüsusən kiçik və orta sahibkarların maliyyə vəsaitlərinə olan tələbatının ödənilməsi üçün lazımdır. Bu baxımdan, sahibkarlığın bazar infrastrukturunun yaradılması sahəsində ölkədə daha geniş sənaye şəhərciklərinin yaradılması vacibdir. Bu istiqamətdə biznes inkubatorları, biznes mərkəzləri şəbəkələrinin yaradılması üçün vacib olan tədbirləri həyata keçirir.

Regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər əsasında, ölkənin ixrac qabiliyyətinin artırılması və xarici investisiyaların cəlb edilməsi mühüm şətrdir. Gələcəkdə bu məqsədlərin həyata keçirilməsinə yönəlmiş Azərbaycanda İxracın və İnvestisiyaların Təşviqi Fondunun fəliyyəti mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Ümumiyyətlə dövlət ilə sahibkarlar arasında olan münasibət inkişaf etdirilməli, sahibkarlığın dövlət tərəfindən tənzimlənməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi üçün, önəmli tədbirlər həyata keçrilir və gələcəkdə də keçirilməlidir. Əlbətdə sahibkarlığın hüquqi cəhətdən müdafiəsi işlək mexanizmlərlə təmin edilməlidir. Onların tətbiq olunması nəticəsində oraya müdaxilələr köklü şəkildə azaldılmalıdır. Biznesin regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər əsasında, sahibkarlığın məsləhət, informasiya təminatı daha da gücləndirilməli və işgüzar əlaqələrinin inkişafı istiqamətində mütəmadi səmərəli tədbirlər həyata keçirilməlidir.

Biznesin regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər əsasında, biznes mühitinin daha da yaxşılaşdırılması məqsədi ilə aidiyyəti dövlət orqanları ilə birgə icazələr sisteminin təkmilləşdirilməsini aparmalıdırlar. Bu baxımdan investorların maraqlarının müdafiyyə edilməsi lazımdır. Bu əsasla, əmlak qeydiyyatı, vergilərin yığılmasının daha da sadələşdirilməsi, ölkədə xarici ticarətin aparılmasının təkmilləşdirilməsi, biznesin bağlanması prosesinin daha da asanlaşdırılması və sadələşdirilməsi istiqamətində səmərəli işlər dayanmadan aparılmalıdır.

Həyata keçirilmiş məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində, biznesin regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər əsasında, özəl sektorda Ümumi Daxili Məhsuldakı payı 84%-ə çatmışdır. Hazırda aqrar sektor, sənaye, ticarət, mehmanxana və iaşə xidməti, tikinti, nəqliyyat, rabitə kimi istehsal və xidmət sahələrində qeyri-dövlət bölməsinin payı 70-99% arasında dəyişir və bu əlbətdə sevindirici haldır. Ölkədə məşğulluğun əksəriyyəti özəl sektor tərəfindən yüksək əmək hıqqı ilə təmin edilir. Bıdcə gəlirlərinin yarıdan

çoxunu özəl sektor tərəfindən daxil olan vəsaitlər hesabına həyata keçirmək mümkün olur.

İqtisadi İnkişaf Nazirliyi aidiyyəti dövlət qurumları ilə birgə “Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun fəaliyyət göstərir. Bu baxımdan, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin ümumi nəzarəti altında Xüsusi İqtisadi Zonaların fəaliyyəti gələcəkdə daha çox gəlir gətirə biləcək məntiqindən uzaqlaşmaq lazım deyil.

Hazırda, biznesin regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər əsasında, siyasətin məntiqi sahibkarlığa dövlət himayəsinin sistem şəklində həyata keçirilməsi olmalıdır. Bu baxımdan, sahibkarlara dövlət dəstəyi tədbirlərinin səmərəsinin yüksəldilməsinin təmin edilməsinə önəmli şərtidir. Bu məntiqli strateji xəttin həyata keçirilməsi istiqamətində aparılan ardıcıl səmərəli tədbirlər həyata keçirilməkdədir və bu düzgündür .

Biznesin regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər əsasında, yuxarıda qeyd edilənlərdən belə qənaətə gəlmək olar ki, ölkə rəhbərinin uğurla reallaşdırdığı inkişaf strategiyası artıq özünün növbəti mərhələsinə keçməkdədir. Bu üçüncü mərhələ 2013-2023-cü illəri özündə əhatə edəcəkdir. Bu mərhələdə Azərbaycanın inkişaf etmiş ölkələr sırasına çıxarılması üçün göstərinə cəhd hesab etmək olar. Özəl bölmənin, sahibkarlığın hərtərəfli inkişafı sayəsində ümumi daxili məhsulun 2 dəfə artırılması gələcəyin ən önəmli məqsədlərindəndir. Bu baxımdan, yeni strategiyanın hazırlanması, ən müasir texnologiyaların tətbiq edilməsi, iqtisadiyyatın daha da modernləşdirilməsi, elmin və innovasiyaların əsasında cəmiyyətin apardığı quruculuq işləri, hüquqa əsaslanan dövlətçilik prinsipləri qorunmaqla, insan hüquq və azadlıqları daha da inkişaf etdirilməsi qarşıya qoyulmuş vəzifələrdir.

Dövlətin apardığı şaxələndirilmiş siyasət nəticəsində, qeyri-neft sektorunun real artım sürəti 6.4 faiz olmuşdur ki, buda əvvəlki dövrlərdə olduğu kimi, bu sektorun inkişafı hesabına ümumi iqtisadi artıma nail olunmaq mümkün olmuşdur. Ümumilikdə, qeyri-neft sektorunda yaradılan əlavə dəyər 2003-cü illə

müqayisədə 2015-ci ildə 8 dəfədən çox artmışdır. Bu da, qeyri-neft sektorunun ümumi daxili məhsulda payını 70 faizə qədər qaldırmışdır. Bu illərdə sənaye 2.2 faiz, o cümlədən qeyri-neft sənayesi 10.3 faiz, kənd təsərrüfatı 6.8 faiz, informasiya və rabitə xidmətləri 8.9 faiz, pərakəndə ticarət 11.5 faiz, əhaliyə göstərilən pullu xidmətlər 6.3 faiz artmışdır. Bununla yanaşı, inflyasiya 3.8 faiz təşkil etmişdir.

Əhalinin gəlirləri artım meyillərinə görə davam etmiş və ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 5.9 faiz, hər nəfərə düşən gəlir isə 4.6 faiz artmışdır.

“Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” çərçivəsində görülən işlər, biznesin regional aspektlərinin inkişafı və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər əsasında, həyata keçirilən layihələr, əldə edilən uğurlu nəticələrin zənciridir. Daha bir diqqətəlayiq fakt odur ki, “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nın icrası məqsədi ilə təkcə 2014-cü ildə dövlət büdcəsindən 1 milyard 292 milyon manat vəsait bu istiqamətə sərf edilmişdir.

2004-cü ildən 2015-ci ilə kimi ümumi daxili məhsulumuz 3,4 dəfə, sənaye istehsalı 2,7 dəfə artmışdır. 2004-cü ildə valyuta ehtiyatlarımız 1,8 milyard dollar idisə, bu 2015-ci ildə 50 milyard dollardan çoxdur.

Son zamanlar, idxal qiymətlərinin azaldılması ilə yanaşı, tətbiq edilən güzəştlərin həcmnin artırılması hesabına 2015-ci ildə fermerlər texnikanı əvvəlki ilə nisbətən 50 faiz, gübrəni isə 30 faiz aşağı qiymətlə ala bilmişlər. Bu da məhsulun maya dəyərini əhəmiyyətli dərəcədə aşağı salmasına gətirib çıxarmışdır. Bu isə, fermerlərin gəlirlərinin artmasına və investisiya imkanlarının genişləndirilməsinə müsbət təsir göstərmişdir.

“Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış” Milli İnkişaf Konsepsiyasında ölkəmizin sosial-iqtisadi həyatının bütün sahələrində prioritetləri müəyyən etmişdir. Bu baxımdan, qeyri-neft sektorunun inkişafının ixracının təşviqi, əhalinin layiqli həyat səviyyəsi ilə təmin edilməsi problemi, işsizliyin minimuma endirilməsi gələcəkdə də əsas hədəf hesab edilməlidir. “Azərbaycan

Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” çərçivəsində görülən və görülməli işlər və həyata keçiriləcək layihələr, müstəsna əhəmiyyət daşıyır.

3.2. Biznesin regional sosial inkişaf aspektlərinə Fondların səmərəli fəaliyyətinin təsiri

Biznesin regional sosial inkişaf aspektlərinə Fondların səmərəli fəaliyyətinin təsiri bir daha onunla bağlıdır ki, məcburi köçkünlərə verilmiş dövlətin verdiyi güzəştli kreditlər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən təsdiq olunmuş “Qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılması üzrə Dövlət Proqramına” uyğun olaraq tədbirlərin icrasının təmin edilməsi ilə bağlıdır. Bu baxımdan, Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən biznesin regional sosial inkişaf aspektlərinə səmərəli fəaliyyətinin təsiri davamlı olaraq məqsədyönlü tədbirlərlə həyata keçirilməkdədir.

Bu məqsədlə, 2015-ci il ərzində bu Fondun vəsaiti hesabına 294 məcburi köçkün sahibkara 5.2 milyon manat güzəştli kredit vəsaitləri verilmişdir. Verilmiş güzəştli kreditlər hesabına 367 yeni iş yeri yaradılmışdır. Bu Fondun, son illər məcburi köçkünlər uşaayan qəsəbələrdə və ərazilərdə bir hissəsi işğal olunmuş rayonlarımızda “Sahibkarlığın güzəştli kreditləşdirilməsi məsələləri”nə dair işgüzar tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu tədbirlər çərçivəsində məcburi köçkün salınmış sahibkarların maarifləndirilməsi istiqamətində aparılan işlər çox əhəmiyyətlidir. Bu baxımdan, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələri üzrə hazırlanmış nümunəvi investisiya layihələri və digər əyani metodik vəsaitlər verilmişdir.

2015-ci və 2016-cı illərdə Biləsuvar rayonunda Cəbrayıl rayonu məcburi köçkünlərinin müvəqqəti məskunlaşdığı 4 nömrəli qəsəbədə, Ağdam rayonu Quzanlı kəndində səmərəli görüşlər keçirilmiş və bu görüşlər 2017-ci ildə də davam etməkdədir. Bu görüşlərdə Cəbrayıl və Ağdam rayonlarından olan 200-dən çox məcburi köçkünlər iştirak etmək imkanını əldə etmişlər. Bu görüşlər

dövlətə layihələr çərçivəsində regionlarda yaşayan məcburi köçkünlərin məşğul ola biləcəyi sahələr üzrə uyğun ola biləcək nümunəvi investisiya layihələrin təqdimatını həyata keçirmişdir.

Biznesin regional sosial inkişaf aspektlərinə Fondların səmərəli fəaliyyətinin təsiri bir daha onunla bağlıdır ki, Fond tərəfindən verilən vəsaitlər hesabına digər rayonlarda bəhrələnmə bilər. Ümumilikdə 2017-ci ilə qədər həyata keçirilən nümunəvi layihələrdən misallar nümayiş etdirilmişdir. Bu istiqamətdə, daha çox əyani vəsaitlərdən istifadə olunmaqla, səmərəli investisiya layihələri məcburi köçkünlərə izah edilmişdir.

Bu Fondun vasitəsi ilə dövlətin verdiyi güzəştli kreditlər hesabına maliyyələşdirilən, yeni texnologiyalar tətbiq edilməsi əsasında həyata keçirilməsi tələb edilir. Həyata keçiriləcək, investisiya layihələri Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin dünya ölkələrinin qabaqcıl təcrübəsinin Azərbaycana gətirilməsi təklifləri əsasında qurulur. Bu baxımdan, biznesin regional sosial inkişaf aspektlərinə Fondların səmərəli fəaliyyətinin təsiri bir daha onunla bağlıdır ki, ölkədə müasir texnologiyaların tətbiqinə əsaslanan istehsal qurulmalıdır. Bu özünü, emal, infrastruktur sahələrin yaradılması istiqamətində, icra təminatı ilə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vasitəsi ilə həyata keçirilməkdədir.

Biznesin regional sosial inkişaf aspektlərinə Fondların səmərəli fəaliyyətinin təsiri bir daha onunla bağlıdır ki, son illərdə respublika iqtisadiyyatının qeyri-neft sektoru üzrə ümumidəyəri 2.5 mlrd. manat olan 393 investisiya layihəsi maliyyələşdirilərək həyata keçirilmişdir. Təkcə regionlarda son zamanlar sosial inkişafa təsir edə biləcək 1.2 milyard manatdan çox dövlət güzəştli vəsaitlər verilmişdir.

Son zamanlar maliyyələşdirilən müəssisələrdən 322-i (81.8%) istifadəyə verilmişdir. Bundan əlavə, digər 72 (18.2%) müəssisə üzrə isə tikinti-quraşdırma işləri 2017-ci ildə də davam etməkdədir. Bu baxımdan, biznesin regional sosial inkişaf aspektlərinə Fondların səmərəli fəaliyyətinin təsiri bir daha onunla

bağlıdır ki, yeni texnologiyalar əsasında işləyə bilən sahələrə, investisiya layihələrinin güzəştli qaydada maliyyələşməsi davam edir.

Biznesin regional sosial inkişaf aspektlərinə Fondların səmərəli fəaliyyətinin təsiri bir daha onunla bağlıdır ki, bu istiqamətdə 2017-ci il ərzində də bu işlər davam etməkdədir və bu məqsədlə 65 investisiya layihəsi maliyyələşdirilməkdədir. Bu layihələrdən tutumu 57.6 min ton olan 5 logistik mərkəzin, 3 ixtisaslaşdırılmış market tikintisi ilə bağlıdır.

Regional sosial inkişaf aspektlərinə Fondların səmərəli fəaliyyəti əsasında, 7 min tonluq 3 logistik mərkəzin yaradılması, 700-də çox olan fermer mağazasının yaradılması nəzərdə tutulur. Bundan əlavə, tutumu 10 min ton olan 1 taxıl anbarı, illik istehsal gücü 9.4 min ton quş əti və 47.7 mln. ədəd damazlıq yumurta olan 7 quşçuluq təsərrüfatının maliyyələşdirilməsi lazımdır. Bu baxımdan, regionlarda 7901 başlıq 5 müasir heyvandarlıq kompleksinin tikilməsi, 5638 ha ərazidə isə 5 iri fermer təsərrüfatı yaradılmalıdır.

Gələcəkdə 98.9 ha ərazidə 13 istixana kompleksini tikintisi hansıların ki, gündəlik istehsal gücü 43.7 ton olan 4 çörək zavodu, 418 ha ərazidə 5 intensiv bağçılıq təsərrüfatı, 20 ha ərazidə 1 üzümçülük təsərrüfatı, illik emal gücü 7.2 min ton olan 1 süd emalı zavodunun tikintisi həyata keçirilməlidir. Bu əsasla, illik gücü 3 min ton ət emalı və 1.5 min ton üzvi gübrə istehsalı olan 2 müəssisə işə salınmalıdır. Bundan əlavə illik istehsal gücü 162 min ton olan 2 qüvvəli yem zavodu, illik istehsal gücü 12.9 mln. litr limonad zavodu işə salınmalıdır.

Biznesin regional sosial inkişaf aspektlərinə Fondların səmərəli fəaliyyətinin təsiri bir daha onunla özünü büruzə verir ki, illik istehsal gücü 182 ton şirniyyat məhsulları istehsal edən müəssisə tikilməsi, illik istehsal gücü 1784 min litr şərab və konyak istehsal edən zavodun tikilməsi, illik istehsal gücü 3.7 mln. ədəd şüşə taraları istehsal edə bilən müəssisənin tikilməsi nəzərdə tutulur. Bütün bunlardan əlavə illik istehsal gücü 251 dəst mebel olan müəssisəninə tikilib istifadəyə verilməsi, müxtəlif növ transformator və elektro texniki avadanlıqlar istehsalı edən 2 zavodun bu il öz fəaliyyətinə başlanması gözlənilir.

Regional sosial inkişaf aspektlərinə Fondların səmərəli fəaliyyətinin təsiri bir daha onunla bağlıdır ki, bu istiqamətdə gələcəkdə illik istehsal gücü 268 ədəd müxtəlif neft-kimya sənayesi avadanlıqları olan müəssisə də öz işinə başlamalıdır. Onun illik istehsal gücü 12 min ton PVC tərkibli yarım fabrikat olan müəssisə tikilməli və onun illik istehsal gücü 142 min kub metr beton boru olmaqla 731 min kv. metr döşəmə daşı və 351 min kub metr qum-çınqıl olan 2 müstəqil müəssisə öz fəaliyyətinə başlamalıdır. Bu istiqamətdə 191.5 milyon manat məbləğində güzəştli vəsaitlərin verilməsi dövlət tərəfindən nəzərdə tutulur.

Biznesin regional sosial inkişaf aspektlərinə Fondların səmərəli fəaliyyətinin təsiri bir də onunla bağlıdır ki, dövlətin güzəştli kreditləri hesabına rəqabət qabiliyyətli və ixrac yönümlü məhsullar istehsal etmək mümkün olacaq. Bu baxımdan, kiçik və orta həcmli qeyri-neft sənaye müəssisələri yaratmaq respublikanın müxtəlif regionlarında yeyinti və digər sənaye məhsullarına olan tələbat yerli istehsal hesabına ödəmə biləcək. Bu əsasla, ölkənin ixrac potensialının artırılması mümkün olacaqdır. [22.146.s.]

Bundan əlavə, regional sosial inkişaf aspektlərinə Fondların səmərəli fəaliyyətinin təsiri bir daha onunla bağlıdır ki, müasir texnologiyaların tətbiqinə əsaslan investisiya layihələrinin həyata keçməsi regionlarda məşğulluğun təmin edilməsinə gətirib çıxarır. Bu əsasda, regionların investisiyaya olan cəlbediciliyi artır və bu digər sahələrin inkişafını stimullaşdırmağa kömək edir. Bu məsələlərin həlli iqtisadiyyatın strukturunun şaxələnməsinə imkan verir.

2017-cı ildə 71 istehsal, emal və infrastruktur müəssisələrinin istifadəyə verilməsi gözlənilir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 2015-2016-cı ildə istifadəyə verilən müəssisələrdə öz dəyərli tapşırıq və tövsiyələrini vermişdir. Bu istiqamətdə, dövlətin güzəştli kreditləri istiqamətində bütün ödənişlər “Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaitlərinin istifadəsi Qaydaları”na və Fondun vəsaitlərindən səmərəli istifadə edilməsi şərtləri haqqında müvəkkil kredit təşkilatları ilə bağlanmış iki tərəfli müqaviləyə əsasında həyata keçirilmişdir.

“Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaitləri dövryyəsinə nəzarət Proqramı” vasitəsi ilə hesablanmış və müvəkkil kredit təşkilatları tərəfindən Fonda ödənilmələr həyata keçrilməkdədir. Verilmiş kreditlərin faiz və cərimə üzrə ümumi məbləğ dəqiqləşdirilmə aparılaraq onların vaxtında ödənilməsi məsələsi, təmin olunması üçün, müvəkkil kredit təşkilatları ilə müntəzəm və qarşılıqlı iş aparılmaqdadır.

Verilmiş bütün güzəştli kreditlər öz dövryyələri ilə birgə göstəricilərin və vəsaitlərin müvəkkil kredit təşkilatları, eləcə də sahibkarlıq subyektləri hesabına qaytarılmasına nəzarət həyata keçrilməkdədir. Bu baxımdan, müvəkkil kredit təşkilatları müvafiq sənədlər (SWIFT, memorial order, bildiriş və ödəniş qrafiki), ödənməş vəsaitlər sahibkarlıq subyektlərinin siyahısı rəsmi olaraq, Sahibkarlığa Kömək Milli Fonduna təqdim edilməsi və onların təhlili aparılaraq sonradan onların məlumat bazasına göndərilməsi təmin edilmişdir.

Bu baxımdan, aparılmış düzgün iqtisadi siyasətin nəticəsində, 2015-ci ildə müvəkkil kredit təşkilatları tərəfindən bu Fonda 140014.62 min manat vəsait daxil olmuşdur ki, bu da keçən il ilə müqayisədə 7.52% çoxdur. 2015-cı il 31 dekabr tarixinə olan məlumata əsasən Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu müvəkkil kredit təşkilatları tərəfindən kredit portfeli təxminən 973629.5 min manatdan çox vəsait təşkil etmişdir

Məhs bu aparılan iqtisadi tədbirlərə görə Respublikanın sosial-iqtisadi inkişafı strategiyasına əsasən, ölkəmizdə özəl sektorun inkişaf etdirilməsi və sahibkarlıq fəaliyyətinin genişləndirilməsi davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsinə çox böyük əhəmiyyətli töhvələr verməkdədir. Bu məqsədlə dövlətin maliyyə dəstəyini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin nəzdində fəaliyyət göstərən Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən verilən güzəştli kreditlər Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamlarında öz əksini tapmaqdadır.

Bu baxımdan, məqsədli dövlət proqramları əsasında müəyyən edilmiş, sosial-iqtisadi inkişafın prioritet istiqamətlərinə əsasən qeyri-neft sektorunun və regionların tarazlaşdırılmış iqtisadi inkişafını təmin etməklə, sahibkarlığın və

xüsən kiçik və orta sahibkarlığı dəstəklənməkdə davam edir. Yoxsulluğun endirilməsi, məşğulluğun təmin edilməsi ilə bilavasitə əlaqəli olan sahələrdə və istiqamətlərdə dinamik iqtisadi inkişaf təmin edilməsi istiqamətində işlər aparılır.

Ümumiyyətlə Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən bütün fondlar dövlətin iqtisadi siyasətinin həyata keçirilməsində yaxından iştirak edirlər. Buna görə, sahibkarlara güzəştli kreditlər əsasında maliyyə dəstəyinin verilməsi, investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi sahəsində konkret sahələrin təşviqi, regionlarda və Bakı qəsəbələrində sahibkarlığın inkişafına müstəsna töhvələr verməkdədir.

Sahibkarlar üçün, maarifləndirmə treninqləri təşkil olunmaqla, sahibkarlara informasiya təminatı gücləndirilmişdir və müasir texnologiyaların tətbiqinə başlamaqla çox uğurlara imza atılmışdır. Rəqabət qabiliyyətli məhsulların istehsalı, xüsusi ilə ixrac yönümlü və idxalı əvəz edən məhsulları istehsalı və emalı nəzərdə tutan tədbirlər həyata keçrilir. Nəzərə alsaq ki, bu sahələrin inkişafını stimullaşdıran səmərəli infrastruktur layihələrin maliyyələşdirilməsi istiqamətində 2017-2020-ci illərdə də qalib gəlmiş uğurlu layihələrin investisiyalaşdırılması proqramları həyata keçiriləcəkdir.

3.3. Biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün Səhmdar Cəmiyyətlər tərəfindən görülən səmərəli işlər

Biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün Səhmdar Cəmiyyətlər tərəfindən görülən səmərəli işlər əsasən, ölkəmizin qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi və bu sahədə fəaliyyət göstərən səhmdar cəmiyyətlərin maddi-texniki bazasının təkmilləşdirilməsi, eləcə də yeni müəssisələrin yaradılması istiqamətində davam etməsindən aslıdır. Səmərəli müasir istehsal texnologiyalarına əsaslanan və yüksək keyfiyyətli məhsullar istehsal edən yeni istehsal müəssisələrinin tikilməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Müasir bazar iqtisadiyyatında biznesin təşkilinin əsas formalarından olan korporasiya (səhmdar cəmiyyəti), fərdi şirkət və tərəfdaşlıq səmərəli sayılır. Korporasiya iqtisadi cəhətdən daha əhəmiyyətli forma hesab edilməklə tamami ilə korporasiyada mülkiyyət payı əldə etmiş səhmdarların sahibliyi çərçivəsində yerləşir. [23.584.s.]

Bu baxımdan, ölkənin iqtisadiyyatında iri korporativ strukturunun sektoru inkişaf sənaye kapitalının, investisiya ehtiyatlarının, elm tutumlu texnologiyalar, kompüterləşdirmə və yüksək ixtisaslı kadrların daha da mərkəzləşməsinə səbəb olur. Biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün Səhmdar Cəmiyyətlər tərəfindən görülən səmərəli işlər əsasən, rəqabət qabiliyyətli iqtisadiyyatın formalaşmasının qanunauyğunluqların müəyyən etmək lazımdır. Bu baxımdan, korporativ sektor təkcə müasir rəqabət iqtisadiyyatın bazisi deyil, eyni zamanda xalq təsərrüfatı sahələrinin böhran vəziyyətindən çıxarmağa qabil olan lokomotivdir.

Nəzərə alsaq ki, iqtisadi və hüquqi ədəbiyyatlarda səhmdar cəmiyyəti anlayışı heç də birmənalı göstərilmir. «Korporasiya» və «səhmdar cəmiyyəti» anlayışını eyniləşdirən A.V.Busıqinin fikrincə korporasiya (səhmdar cəmiyyəti),

mənfəət almaq məqsədi ilə kapitalı birləşdirmək yolu ilə təsərrüfat fəaliyyətinin birgə aparılması üçün sahibkarların və ya kapital mülkiyyətçilərinin birləşmiş bir formasıdır. Müəllif sahibkarlıq fəaliyyətinin korporativ formasına məhdud məsuliyyətli cəmiyyəti və səhmdar cəmiyyətlərini aid etmişdir. Fransız alimləri S.Jamen və L.Lakurin öz əsərlərində qeyd etmişlər ki, cəmiyyət kapitalı səhmlərə bölünən, üzvləri isə cəmiyyətə qoyduqları pay həcmində zərərə məsuliyyət daşıyan şirkət hesab etmək olar. M.A. Sajina və Q.Q. Çibrikovun birgə kitabda səhmdar cəmiyyəti səhmin buraxılışı və satışı vasitəsi ilə əmanətləri birləşdirmək yolu ilə maliyyəni formalaşdıran müəssisə kimi izah edilir. V.Y. Bakşinska və D.İ. Dedov səhmdar cəmiyyətini nizamnamə kapitalı müəyyən miqdarda səhmlərə bölünmüş təsərrüfatçılıq cəmiyyəti kimi xarakterizə etmişdir.

Bu baxımdan, səhmdar cəmiyyətləri digər mülkiyyət formalarına nisbətən çox üstünlükləri vardır. Bunlardan birinci, cəmiyyət nizamnamə fondunu tamalamaq və öz fəaliyyətini genişləndirmək üçün səhmdarların vəsaitlərini cəlb etmək imkanına malikdirlər. İkinci, cəmiyyətin fəaliyyətinə ümumi rəhbərlik konkret idarəetmədən ayrılmış olur və bu da daha münasib menecerlər, direktorlar muzda əsaslanan qaydalarla işə götürməyə imkan verir. Üçüncü, müəssisənin bütün əmək kollektivi cəmiyyətin səhmlərini əldə etmək yolu ilə real olaraq mülkiyyətçilərə çevrilmək imkanı əldə edirlər. Dördüncüsü, cəmiyyətin fəaliyyətinin nəticələrinə ümumi maraq yaratmaqla səhmdarların tərkibinə öz daimi əks agentlərini cəlb etmək imkanı olur. Bununla da o, bir-birilə mülkiyyət münasibətləri və idarəetmədə iştirak hüquqi olan təşkilatların işində maraqlı şəxslərin bütöv şəbəkəsi yaranır.

Beləliklə, səhmdar cəmiyyəti bütün iştirakçıları vahid hüquqi əsasda birləşdirməklə kollektiv mülkiyyətin səmərəli reallaşdırılmasının mümkünüdür. Dövlət müəssisələri əlverişli üsullara əsasən idarə etməyə verilir. Gələcəkdə sənayenin digər sahələrinə aid olan bir çox müəssisələr birləşdirilərək onların bazasında daha iri açıq tipli səhmdar cəmiyyətləri yaradılması məntiqə daha uyğun hesab edilir. Burada əsas məqsəd müəssisələrin istehsal-texnoloji xüsusiyyətlərindən və potensial resurslarından daha səmərəli istifadə etməkdir.

Yaradılacaq daha böyük səhmdar cəmiyyətləri əlverişli şərtlərlə uzun müddətə idarə etməyə veriləcək və bu əsaslarla xarici kapitalı cəlb etmək, texnologiya və avadanlıqları müasirləşdirilməsi mümkün olacaqdır.

Apardığımız tədqiqatlar göstərir ki, müsabiqə yolu ilə özəlləşdirilən keçmiş dövlət müəssisələri, özəlləşdirmədən sonra daha böyük nəaliyyətlər əldə etmişlər. Bu baxımdan zəruri investisiyalar cəlb olunmuş və rəqabət qabiliyyətli istehsal-texniki və istehlak təyinatlı bir çıra məhsulların respublikamızda istehsalına nail olunmuşdur. Nəzərə alsaq ki, həmin müəssisələrdə çalışmış minlərlə insanlar iş yerlərinə qayıtmış və eyni zamanda yeni iş yerləri açılmış və bu proses davam etməkdədir. Ölkənin iqtisadiyyatında əhəmiyyətli nəticələr əldə etmiş «Baku Stel Company», «Bakı Mayesiz Transformatorlar», «Siyəzən Broylər», «Goradil Quşçuluq», «Sabunçu Azot Oksigen», «Qaradağ Sement», «Bakı Elektrostamp», «Bakı Şampan Şərabları», «Gəncə Şərab-2» və digərlərini misal gətirmək olar.

Biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün Səhmdar Cəmiyyətlər tərəfindən görülən səmərəli işlər əsasən, sisteminin təkmilləşdirilməsində xüsusi heyətin yəni muzzdlu işçilərin, bu tip müəssisələrin idarə olunmasına cəlb edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Nəzərdə tutulan daha səmərəli modellər Qərbi Avropa ölkələrində daha geniş yayılmışdır. Bu modellərə uyğun şəkildə idarəetmə sistemi tətbiq və təbliğ olunur.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində səhm bazarının bütün subyektlərinin eyni hüquqlara malik olması çox vacibdir. Burada hər hansı bir sahibkara başqalarına nisbətən üstünlük verilməməsi inhisarçılığı aradan qaldırır və investorların hüquqlarını qoruyur. Səhmlərin buraxılması iqtisadiyyatdakı pul kütləsini tənzimləmək məqsədi ilə həyata keçirildiyindən hər iki proses (səhm və pul) dövlətin müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən tənzimlənilir və buna görə heç bir ziddiyyət yaranmır.

Biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün Səhmdar Cəmiyyətlər tərəfindən görülən səmərəli işlərdən biri də odur ki, investor öz vəsaiti ilə səhm alır və bununla da müəyyən riski öz üzərinə götürür.

Nəzərə alsaq ki, səhmlərin emissiyası pulun emissiyasından tamami ilə fərqlənir. Səhmlərdən fərqli olaraq pulun emissiyası yalnız dövlətə məxsusdur. Səhm isə dövlətlə yanaşı şirkətlərə, müəssisələrə və təşkilatlara, icra hakimiyyətlərinə və bələdiyyələrə məxsus ola bilər. Səhmdar cəmiyyətin emissiya siyasəti səhmdar kapitalın strukturun idarə edilməsi üzrə fəaliyyət proqramı və ya planı əsasında müəyyən edilə bilər.

Azərbaycan Respublikasının regionlarının 2014-2018-ci illərdə inkişafının sosial-iqtisadi aspektləri üzrə Dövlət Proqramı təsdiq edilmişdir. Azərbaycan Respublikası regionlarında uğurla həyata keçirilən davamlı sosial-iqtisadi inkişafın strategiyasının mühüm tərkib hissəsidir. Nəzərə alsaq ki, bu dövlət proqramları icra olduğu dövüdə yeni 10 il müddətində ümumi daxili məhsul 3,3 dəfə, o cümlədən qeyri-neft sektoru 2,7 dəfə, sənaye 2,8 dəfə, kənd təsərrüfatı 1,6 dəfə, investisiyaların qoyuluşu 6,6 dəfə, əhəlinin real gəlirləri 6,7 dəfə, orta aylıq əmək haqqı 5,6 dəfə artması nəzərdə tutulur.

Bu baxımdan, 2016-cı il ərzində Səhimdar Cəmiyyətlər tərəfindən həyata keçirilmiş məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində ölkədə 901 mini daimi olmaqla 1,3 milyondan çox yeni iş yerləri yaradılmışdır. Bundan əlavə 55,6 min yeni müəssisə yaradılmış, işsizlik faizi aşağı salınmışdır. Səhimdar Cəmiyyətləri tərəfində görülən bütün bu tədbirlərin də rolu əsasında yoxsulluq səviyyəsi 5,4 faizə düşmüşdür. Səhimdar Cəmiyyətlərin proqramları çərçivəsində görülmüş genişmiqyaslı işlər regionların qarşıdakı illərdə də inkişafı üçün möhkəm zəminin olacağından xəbər verir.

Nəzərə alsaq ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən, ölkədə növbəti illərdə iqtisadiyyatın diversifikasiyası həyata keçirilməklə, qeyri-neft sektorunun və regionların inkişafının davamlılığını təmin etmək məqsədi ilə, infrastruktur və sosial xidmətlər daha da yaxşılaşdırılması istiqamətində dövlət tərəfindən ardıcıl iş aparılır. Bu baxımdan, Azərbaycan Respublikasının regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramı təsdiq edilmişdir ki, bu da

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti və aidiyyəti orqanların Proqramın icrasını təmin etmək üçün zəruri tədbirlər görülməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi və Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi ilə birlikdə hər il üçün Dövlət İnvestisiya Proqramı tərtib edilərək illər üzrə nəzərdə tutulan tədbirlərin icrası təmin edilməkdədir.

Səhmdar cəmiyyətləri göstərdikləri fəaliyyət sektorunda işin plan və gələcək perspektivləri siyasətin ideologiyasında və konsepsiyasında ifadə olunur. Məsələn, SC işçilər arasında satmaq və yaymaq məqsədi ilə daim xüsusi səhmlər əldə etmək istiqamətində işlər aparır. Bu zaman, alınanlar nəticəsində nəinki səhmdar kapitalın strukturu əhəmiyyətli dərəcədə dəyişir, həm də işçi və mülkiyyətçi arasında hansısa yeni birliyi formalaşır. Bu isə həmin təşkilatın maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti nəticəsində pozitiv halların yaranmasına səbəb olur. Digər bir misalda, səhmdar cəmiyyəti mənfəətin bir hissəsini daimi səhmdarlar arasında yerləşdirməklə səhmlərin əlavə emissiyasını yarada bilər. Nəticə etibarilə hər bir səhmdar vergilər ödəmədən öz kapitalını artırır və o, (SC) daha çox əmlakın mülkiyyətçisinə çevrilmək imkanını əldə edir. Bu isə biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün önəmlidir. [1.137.s.]

Əgər SC-nin regional aspektlərinin inkişafı üçün görülən səmərəli işlər, siyasətin ideologiyasına xüsusi vəsaitlərin maksimum sürətlə genişləndirilməsinə yönəldilmişdirsə, onda səhmlərin ödənilməsi üçün əsas üsul əmlak deyil, pul vəsaitləri olacaqdır. Bu baxımdan, nəzərə almaq lazımdır ki, ödəniş müddətləri maksimum qısa müddətli olmalıdır.

Muasir qanunlara görə adi səhm üzrə dividend səhmdar cəmiyyətinin xalis mənfəətinin səhmdarlara hər bir adi səhm üzrə hesablanmış ödənişlər şəklində bölüşdürülmüş hissəsidir. İmtiyazlı səhm üzrə dividend səhmdar cəmiyyətinin təsərrüfat fəaliyyətinin nəticəsindən asılı olmayaraq, imtiyazlı səhm sahiblərinə, bir qayda olaraq, səhmin nominal dəyərinin sabit faizi şəklində ödənilən vəsaitdir. Həmin vəsaitin ödənilməsini təmin etmək üçün səhmdar

cəmiyyəti öz vəsaitləri hesabına xüsusi fondlar yarada bilər ki bu məsələ vəsidəsi ilə regionları inkişaf etdirmək olar.

Səhmdar cəmiyyətlərinin tərkibində yaradılan fondlar, cəmiyyətin direktorlar şurasının və ya həmin orqanlar formalaşdırıldıqda cəmiyyətin icra orqanının təklifi ilə ümumi yığıncaq tərəfindən qəbul edilir. Səhmdar cəmiyyəti adi səhmlər üzrə fondun fəaliyyəti səhmlərin bütün növləri üzrə dividendlərin hesablanmasından sonra və ya əvvəl həyata keçirilə bilər. Bu zaman, ilk növbədə hüquq verən imtiyazlı səhmlər öz dividendlərini fonda yönəltməklə imtiyazlar əldə etmiş olurlar. [24.346.s.]

Səhmdar cəmiyyətlərinin bu istiqamətdə siyasəti səhmdarların əmlak iddialarının ödənilməsinə rəğmən cəmiyyətin mövqeyini əks etdirən fəaliyyət proqramıdır və regional inkişafa müsbət təsir göstərir. Bu baxımdan, cəmiyyətin maraqları və səhmdarların əmlak maraqları arasında müəyyən balansın işlənilib hazırlanması mühüm məsələdir. SC-nin siyasətinə həm də direktorlar şurasının, idarə heyətinin, səhmdar kapitalın strukturu, emissiya siyasəti, törəmə bazarda səhmin dövriyyəsi və onların bazar dəyəri üzərində nəzarət üzrə mövqeyi mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Azərbaycanda səhmdar cəmiyyətlərin biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün görülən səmərəli işlər əsasən bu siyasətin qurulmasının ən geniş və yayılmış üsulu «qalıq prinsipləri» üzərində qurulan siyasət sayılır. Bu prinsip üzrə ödəmə cəmiyyətin sosial və investisiya proqramlarının maliyyələşdirilməsini təmin edildikdən sonra həyata keçirilir.

NƏTİCƏ

Magistr tədqiqatı gedişində, aşağıdakı nəticələr əldə edilmiş və biznesin regional aspektlərinin inkişafı istiqamətində respublikada sahibkarlığın inkişafı üçün maliyyə sisteminin fəaliyyətinin daha səmərəli idarə olunmasının inkişafı ilə bağlı bir sıra təkliflər irəli sürülmüşdür. Bunlar hansılardır:

- Biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün müasir şəraitində sahibkarlığın maliyyə sisteminin fəaliyyəti, səmərəli bazar iqtisadiyyatının regional səviyyədə formalaşması məhz bu fəaliyyətin inkişafının nəticəsidir və ölkə iqtisadiyyatının gələcək inkişafı səmərəli fəaliyyətin təmin edilməsi ilə bağlıdır;

- Qlaballaşma şəraitində biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün, sahibkarlığın inkişafında maliyyə sisteminin fəaliyyətinin düzgün idarə olunmasının inkişaf səviyyəsi bir tərəfdən, ayrılıqda götürələn regional təsərrüfat obyektə bazar iqtisadi mühitinin yaratdığı imkanlardan məqsədəuyğun istifadə dərəcəsi ilə müəyyən olunmalı və digər tərəfdən, ölkədə konkret formalaşmış iqtisadi şəraitin işgüzar fəaliyyətin inkişafı tələblərinə uyğun olmalıdır;

- Biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlığın inkişafında maliyyə dəstəyi sisteminin fəaliyyətinin idarə edilməsinin inkişafını təmin etməklə, işgüzar fəaliyyətin inkişafı istiqamətində aparılan tədbirlər iqtisadiyyatında sahəbarlıq cəmiyyətləri (SC) münasibətlərinin təkmilləşməsi istiqamətində, bu sahədə irəliləyiş keyfiyyət baxımından həyata keçirilməlidir;

- Regionlarda kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı üçün, maliyyə vəsaitlərindən səmərəli istifadə etməklə və bu sisteminin fəaliyyətinin idarə edilməsi ölkənin təbii, istehsal, intellektual potensialına uyğun gələn sahə quruluşunun, respublikanın iqtisadi potensialından tam istifadəni təmin etməyən regional quruluşunun mövcudluğu, bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatının inkişafı üçün real zəmin yaradan innovasiya yönü sahibkarlığın inkişafında maliyyə sisteminin fəaliyyətinin təkmilləşməsi, ixracatda zəif iştirakı aradan qaldırılmalıdır.

Apardığımız iqtisadi təhlil belə bir nəticəyə gəlməyə bizə əsas vermişdir ki, ölkə iqtisadiyyatında xüsusi qloballaşma şəraitində kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı üçün maliyyə dəstəyi sisteminin fəaliyyəti daha da təkmilləşməli və bu sahədə mövcud olan böyük potensialı hərəkətə gətirəcək iqtisadi mexanizmin tam formalaşmaması lazımdır. Bunun üçün aşağıdakı tədbirləri həyata keçirilməsi önəmli şərtidir.

1) Məsələyə kompleks yanaşmaq lazımdır ki, biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafında maliyyə vəsaitlərində güzəştli istifadə imkanları sisteminin inkişafı və tənzimlənməsi dövlətin makro və mikro səviyyədə işgüzar fəaliyyəti problemi həll edilməlidir;

2). Burada əsas məsələ sahibkarlığın inkişafında güzəştli maliyyə sisteminin fəaliyyətinin inkişafı üçün göstərilən konkret təşkilati formalar və institutların yaradılmasından ibarət olması lazımdır və iki istiqamətdə həyata keçirilməlidir;

3). Biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün kiçik və orta sahibkarlığın inkişafında güzəştli maliyyə sisteminin fəaliyyətinin mövcud infrastruktur obyektlərinin bazar münasibətlərinin tələblərinə uyğun fəaliyyətinin təmin edilməsi;

4). Biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafında güzəştli maliyyə sisteminin fəaliyyətinin iqtisadi sistem dəyişikliyi ilə bağlı zərurət yarandıqda infrastruktur obyektlərinin təşkil edilməsi lazımdır;

5). Biznesin regional inkişaf aspektləri üzrə zəruri bazar elementlərinin formalaşması prosesi sürətləndirilməlidir və bu sahədə zəruri təkmilləşmənin təmin edilməsinə şərait yaradılmalıdır;

6). Biznesin regional inkişaf aspektləri istiqamətində həyata keçirən təşkilati-iqtisadi strukturlardan olan, lizinq kompaniyalarının fəaliyyəti güzəştlər vasitəsilə stimullaşdırılmalıdır;

7). Bu baxımdan, regionların iqtisadi potensialının aşkarlanması və ondan səmərəli istifadəyə şərait yaratmaq məqsədi ilə kiçik və orta biznesin

özünü idarəetmə orqanı kimi, çıxış edən regional sənaye-ticarət palatalarının təşkili üçün, şərait yaradılmalıdır, onların müstəqil fəaliyyəti təmin edilməlidir;

Biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün görülən səmərəli işlərə əsasən, sahibkarlığın inkişafında güzəştli maliyyə sisteminin fəaliyyətinin idarə edilməsinin makro və mikro səviyyədə təşkilati təminatının həyata keçirilməsi üçün, aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilməlidir:

a). Biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün, sahibkarlığın inkişaf fəaliyyətinin idarə edilməsi işi ilə bağlı dövlət orqanlarının fəaliyyəti tam demokratik və şəfəf olamlı və onların işi əlaqəli şəkildə həyata keçirilməlidir;

b). İstehsal sahibkarlığı fəaliyyətinə nəzarət edən orqanlar arasında informasiya mübadiləsi gücləndirilməli, idarəetmədə paralellik tamamilə aradan qaldırılmalı, onlarla sahibkar ittifaqlarının birgə fəaliyyətinin koordinasiya mexanizmi formalaşmalıdır;

c). Bu baxımdan, biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün, yeni iqtisadi şəraitdə istehsal sahibkarlığın fəaliyyətini müəyyən edən, onların təsərrüfat müvəffəqiyyətini təmin edəcək marketinq tədqiqatı, reklam, strateji planlaşdırma və mühüm təşkilati-iqtisadi bölmə və xidmətlərin yaradılması istiqamətində işlər görülməlidir;

Yekun olaraq qeyd edək ki, biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün, sahibkarlığın inkişafında problemlərinin həllinə yönəldilmiş tədbirlər bazar münasibətlərinin formalaşmasına istiqamətlənmiş kompleks islahatlar paketinin tərkib hissəsi, ardıcıl iqtisadi islahatların bir həlqəsi kimi həyata keçirilməlidir. Biznesin regional aspektlərinin inkişafı üçün, iqtisadi proseslərin qarşılıqlı əlaqəsini qurmaqla və yuxard verilən təkliflər nəzərə alınmaqla, fikrimizcə, gözlənilən müsbət nəticələri əldə etmək olar.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində:

1. M.Əliyev.,H.Həmidov.,A.Hüseynli.«Korporativ idarəetmə» Bakı, 2011.137.s.
2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Bakı – 1995.
3. «Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu № 405 15 dekabr, 1992-ci il. 7.s.
4. «Müəssisələr haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu № 847 01 iyul 1994-ci il.
- 5.«Antiinhisar fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu. «Xalq» qəzeti, 03.02. 1993.
- 6.«Azərbaycan Respublikasında Dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu «Respublika» qəzeti, iyul 2000.
- 7.«Azərbaycan Respublikasında 1995-2010-cı illərdə Dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin Dövlət Proqramları» , Bakı – 1996.
- 8.Azərbaycan Respublikasında Dövlət Mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin ikinci Dövlət prqramı. Bakı – 2000.
- 9.Azərbaycan Respublikasında (1997-2010) kiçik və orta sahibkarlığa kömək üzrə Dövlət Proqramları. № 610, 24 iyun, 1997.
- 10.Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafı sahəsində Dövlət siyasətinin əsas istiqamətləri.»Azərbaycan» qəzkti, 01 aprel 1993-ci il.
11. Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığa kömək fondu haqqında əsasnamə. «Azərbaycan» qəzeti, 28 oktyabr 1992-ci il.
- 12.«İnvestisiya fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu, 13.01. 1995.
- 13.«Xarici investisiyaların qorunması haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu. 15.01. 1992.
- 14.Əliyev R., Məmədov N., Məmədov M., “İnvestisiyanın maliyyələşdirilməsi və kreditləşdirilməsi”. Bakı. Kooperasiya. 2002.191.s.
15. Əliyev Q.İ. «İnvestisiyaların maliyyələşdirilməsi və kreditləşdirilməsi». Бакы. “İqtisad nəşriyyatı. 2009. 161.s.
16. Abdullayev Z.S. Bağirova Z.Ə. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində təsərrüfatçılıq formaları. Bakı, 1995. 93.s.
- 17.Vəliyev T.M. İqtisad elminin nəzəri əsaslarının tarixi təkamülü. Bakı, «Elm», 1999.
- 18.Həsənov.N.Ə.”Beynəlxalq biznes”. Bakı, 2011.209.s.

Rus dilində:

19. Андреев А. В. Основы региональной экономики: учебник для вузов/А. В. Андреев. – М.: КноРус, 2012. – 334 с.
20. Андреев А. В. Региональная экономика: учебник для вузов/А. В. Андреев.- СПб: Питер, 2012. – 464 с.
21. Вахромов Е.Н. Региональная экономика в многоуровневой структуре рыночной экономики/Е.Н. Вахромов //Вестник Иркутского государственного университета. 2009. — № 2. — С. 26-30.

22. Иванова М.В. Региональная экономика в контексте российского федерализма/М.В. Иванова//Север и рынок: формирование экономического порядка. — 2011. — Т. 2. — № 28. — С. 146-149.
23. Кистанов В.В. Региональная экономика России: Учебник / В.В. Кистанов, Н.В. Копылов.- М.: Финансы и статистика, 2011. — 584 с.
24. Козьева И. Л. Экономическая география и регионалистика: учебник / И.Л. Козьева, Э.Н. Кузьбожев. — М.: КНОРУС, 2012. — 346 с.
25. Кузьбожев Э. Н. Экономическая география и регионалистика (история, методы, состояние и перспективы размещения производительных сил): учеб. пособие/ Э. Н. Кузьбожев, И. А. Козьева, М. Г. Световцева. — М.: Высшее образование, 2009. — 540 с. — (Основы наук).
26. Курнышев В. В. Региональная экономика. Основы теории и методы исследования: учебник для вузов / В. В. Курнышев, В. Г. Глушкова. — М.: КноРус, 2012. — 254 с.
27. Региональная экономика. Природно-ресурсные и экологические основы/ Под ред. В. Глушковой, Ю. Симагина. — М.: КноРус, 2012. — 320 с.
28. Региональная экономика/ Под ред. Г. Поляка. М.: Юнити-Дана, 2013. — 464 с.
29. Региональная экономика: учебник для вузов/ Т.Г. Морозова, М.П. Победина, Г.Б. Поляк и др.; Под ред. проф. Т.Г. Морозовой. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ЮНИТИ, 2012. — 472 с.
30. Сидоров М.К. Социально-экономическая география и регионалистика России: учебник /М.К. Сидоров.- М.:ИНФРА – М, 2010. — 400 с.

İngilis dilində:

31. Hasanov N.A. STRUCTURAL RENOVATION IN THE INDUSTRY IS AN INDISPENSABLE CONDITION FOR TRANSFORMATION AND REORGANIZATION OF THE NATIONAL ECONOMY OF AZERBAIJAN. Baku, 2001.
32. Hasanov N.A Determination of stock incomes based on mathematical modelling. Qafqaz University, Academy of Sciences, Association for Scientific Research. Baku-1999.
33. Bierman H., Smidt S. The Capital Budgeting Decision. N.Y.: MacMillan, 1988.
34. Chang S.K. On the execution of fuzzy programs using finitestate machines. -IEEE Trans. Comput., vol. C-21. 1972, Mar., pp.241-253.
35. David B. Herts "Risk Analysis in Capital Investment", Harvard Business Review, January/February, 1964.
36. Eenneth A.J. Alternative approaches to the theory of choice in Risk-taking situations. Econometrica, 1951.

Web saytlar:

37. <http://kustblog.info/?3=141>
38. <http://webinvesto.ru/vidy-investicionnyx-strategij/>
39. <http://investcontrol.ru/strategy-investment.html>
40. <http://institutions.com/download/books/1758-investicionnye-bajki-damodaran.html>
41. <http://www.fond-fir.ru/journal/march2008/new32.php>

